

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÇOCUKLARIN HAYVANLARA YÖNELİK
DAVRANIŞLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Havva Nur ÇELİK

ÇOCUK GELİŞİMİ PROGRAMI

Ankara, 2025

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÇOCUKLARIN HAYVANLARA YÖNELİK DAVRANIŞLARININ
ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Havva Nur ÇELİK

Doç. Dr. Burçin AYSU

ÇOCUK GELİŞİMİ PROGRAMI

Ankara, 2025

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre
İncelenmesi

Havva Nur ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Burçin AYSU

Jüri Üyeleri
Prof. Dr. Neriman ARAL
Doç. Dr. Burçin AYSU
Doç. Dr. H. Merve İMİR

Okuduğumuz ve Savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için
gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

31.07.2025

Havva Nur ÇELİK

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecimin her aşamasında değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni sunan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Burçin AYSU'ya,

Bu tez çalışmasını hazırlarken akademik, manevi ve teknik anlamda destek veren enstitü müdürümüz Sayın Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR hocama ve tüm Sağlık Bilimleri Enstitü personeline,

Akademik yolculuğumda rehberlik eden ve bilimsel düşünme yetimi geliştiren tüm hocalarıma,

Çalışmalarım boyunca desteğini ve bana olan güvenini benden esirgemeyen hayattaki en büyük şansım olan eşime,

Yol göstericiliği ve içten motivasyonu ile yoğun desteğini tüm kalbimde hissettiğim çok değerli ablam Zekiye İSKENDER ve yeğenlerim Zeynep Aysu ile Zehra Deniz'e,

Beni bu günlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen canım annem ve canım babama,

sonsuz sevgi muhabbetlerimle teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Çocuk-Hayvan İlişkisi	5
2.2. Hayvanlara Yönelik Davranışlar	9
2.3. Hayvanlara Yönelik Davranışlarla İlgili Kuramlar	12
2.4. Çevre Eğitimi	14
2.4.1. Çevrenin Tanımı ve Önemi.....	14
2.4.2. Çevre ile İlgili Kavramlar	15
2.4.3. Çocuklarda Çevre Eğitimi.....	16
2.4.4. Çevre Eğitiminin Amaçları	19
2.5. Çevre Eğitimi ve Hayvan Sevgisi	20
2.6. Hayvanlara Yönelik Tutum ve Davranışları Etkileyen Faktörler.....	23
2.7. Hayvanların Çocuk Gelişimine Etkisi	25
2.8. Konu ile İlgili Araştırma Özetleri	26
3. MATERYAL VE YÖNTEM	34
3.1. Araştırmanın Modeli	34
3.2. Evren ve Örneklem.....	34
3.3. Veri Toplama Araçları.....	36
3.3.1. Genel Bilgi Formu	36

3.3.2. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği	37
3.4. Verilerin Toplanması.....	38
3.5. Verilerin Analizi.....	38
3.6. Araştırmanın Etik Boyutu	39
3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	39
4. BULGULAR	40
5. TARTIŞMA	46
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	61
7. KAYNAKLAR.....	63
8. EKLER.....	75
Ek-1. Etik Kurul Onayı	75
Ek-2. Bilgilendirilmiş Onam Formu	76
Ek-3. Genel Bilgi Formu.....	77
Ek-4. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği	79
Ek-5. Ölçek Sahibi İzin Mailsi	80

ÖZET

Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Bu araştırma, çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, İstanbul İli Pendik İlçesinin merkezinde bulunan ilk ve orta dereceli okullar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemine bu okulların 4., 5., 6., 7. ve 8. Sınıflarına devam eden ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan toplam 667 çocuk alınmıştır. Araştırmada yer alan veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan “Genel Bilgi Formu” ve Aysu ve diğerleri (2021) tarafından geliştirilen “Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma kapsamında toplanan verileri analiz etmek için SPSS programı kullanılmıştır. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği’nden elde edilen toplam puanların çeşitli bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği, bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiştir. Gruplar arası farkların belirlenmesinde Bonferroni testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sekizinci sınıfa devam eden çocukların puan ortalamasının, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıfa devam eden çocukların puan ortalamasından daha düşük olduğu; ilkökul dördüncü sınıfa devam eden ve kardeş sayısı iki ve daha fazla olan çocukların ortalama puanının tek çocuk olanlardan, evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu; ortaokul altıncı ve yedinci sınıfa devam eden kız çocukların ortalama puanının erkek çocuklardan, evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu; ortaokul sekizinci sınıfa devam eden evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu saptanırken, ortaokul beşinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın hiçbir değişkene göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bunun yanında araştırmaya dahil edilen tüm çocuklar üzerinde yapılan analizler sonucunda; kızların puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamasından, annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamalarının annesi ortaokul ve altı öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamasından; annesi çalışan çocukların puan ortalamalarının annesi çalışmayan çocukların puan ortalamasından, evcil hayvana sahip çocukların puan ortalamalarının evcil hayvana sahip olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlardan hareketle, çocuklara çevre eğitimi kapsamında çevresindeki canlılara yönelik olumlu davranışlar kazandırılması açısından yapılacak çalışmalara temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre eğitimi, çocuk, çocuk- hayvan ilişkisi, hayvan.

ABSTRACT

An Examination of Children's Behaviors Toward Animals According to Various Variables

This study was conducted to examine children's behavior toward animals based on various variables. The study population consisted of primary and secondary schools located in the central Pendik district of Istanbul. The study sample included 667 children in the 4th, 5th, 6th, 7th, and 8th grades of these schools who volunteered to participate in the study. The data in the study were collected using a "General Information Form" and the "Animal Behavior Scale" developed by Aysu et al. (2021). SPSS was used to analyze the data collected in the study. An independent samples t-test was used to examine whether the total scores obtained from the Animal Behavior Scale showed significant differences according to various independent variables. The Bonferroni test was applied to determine differences between groups. The study found that the mean score of eighth-grade children was lower than the mean score of fourth-, fifth-, sixth-, and seventh-grade children; the mean score of fourth-grade primary school children with two or more siblings was higher than that of single children, and the mean score of children with pets was higher than that of children without pets; the mean score of sixth- and seventh-grade middle school girls was higher than that of boys, and the mean score of children with pets was higher than that of children without pets; the mean score of eighth-grade middle school children with pets was higher than that of children without pets. It was determined that the total score obtained on the Behavior Towards Animals Scale for fifth-grade middle school children did not differ according to any variable. Furthermore, analyses conducted on all children included in the study revealed that girls' average scores were higher than boys'; children with mothers who had a high school education or higher were higher than children with a middle school education or lower; children with working mothers were higher than children with unemployed mothers; and children with pets were higher than children without pets. These results are believed to form the basis for future studies on instilling positive behaviors in children toward living things within the context of environmental education.

Keywords: Animal, child, child - animal relationship, environmental education.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzdelik değeri
n	: Örneklem sayısı
p	: İstatistiksel anlamlılık değeri
r	: Korelasyon katsayısı
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
Ss	: Standart sapma
x	: Aritmetik ortalama
ANOVA	: Analysis of Variance (Varyans Analizi)
t-testi	: Student's t-test (Bağımsız örneklem t-testi)

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1 <i>Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların ve Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı</i>	35
Tablo 4.1 <i>Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi</i>	40
Tablo 4.2 <i>İlkokul Dördüncü Sınıf Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	47
Tablo 4.3 <i>Ortaokul Beşinci Sınıf Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	42
Tablo 4.4 <i>Ortaokul Altıncı Sınıf Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	42
Tablo 4.5 <i>Ortaokul Yedinci Sınıf Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	43
Tablo 4.6 <i>Ortaokul Sekizinci Sınıf Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	44
Tablo 4.7 <i>Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi</i>	45

1. GİRİŞ

İnsanlar, çevrelerindeki birçok bileşeni etkilediği gibi onlar da birçok bileşenden etkilenmektedir (Enger vd., 2010). Hayvanlar çocuklarda empati duygusunu uyandırmakta ve bunun çocukların davranış niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi olmaktadır. Çocuklar davranışlarının değerli olduğuna inandırılırsa, endişe duydukları hayvanları kurtarmak için çevre dostu davranışlar benimsemeye hazır olabilecektir (Pearce vd., 2021). Pearce ve diğerleri (2021) çocukları çevre dostu bir şekilde davranmaya motive eden iletişim mesajlarının etkisini incelemiş, manzara kaybına odaklanan bir görüntüye kıyasla hayvanların kaybına odaklanan bir görüntünün çocuklarda empati duygusu ile sonuçlandığını, çocukların içsel bir sorumluluk hissettiğini ve bunun da çevre dostu davranışı teşvik ettiğini bulmuştur. Bu nedenle hayvanlara yönelik davranışların incelenmesi çevre eğitimi kapsamında ele alınmaktadır. Çünkü iklim değişikliği yakın gelecekte insanlık için büyük sonuçlar doğuracaktır. Çocukların çevre dostu bir tutum geliştirmeleri önemlidir ve bu, gelecekteki çevre dostu kararlarına da katkı sağlayacaktır. Muldoon ve Williams (2021) da son dönemdeki çevre sorunları bağlamında, insanlar, hayvanlar ve çevre arasındaki bağlantıları vurgulayan bütüncül bir yaklaşımın en başarılı yaklaşım olabileceğini vurgulamaktadır.

Çevre bilimi; dünya ve insanın dünyaya etkisini araştırırken, insanın dünyaya olumsuz etkisi noktasında çözüm üretmek için bir sorumluluk da oluşturmaktadır (Cunningham vd., 2001). Çünkü bu olumsuz etkiler arasında bazı hayvanların nesillerinin tükenmesinde insanların önemli rol oynadığı da bilinmektedir (Santra, 2008). İnsanların doğayla doğrudan temasları bulunduğu için eski çağlardan itibaren hayvanlar tehlike, rekabet, emek ve yiyecek kavramlarını temsil etmiştir. Sanayi öncesi toplumlardan günümüze ve gelişmekte olan birçok ülkede, hayvanlar insanların günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir. Sanayileşme ile birlikte insanların doğa ve hayvanlarla olan ilişkileri değişmiş, insanlar çoğunlukla şehirlerde yaşamaya başlamış ve tarım da sanayileşmeye başlamıştır. Bu durum vahşi ve evcil hayvanların çoğunun günlük yaşamda

insanların görüş alanından çıkmasına neden olmuştur. Bazı hayvanlar çiftliklerde veya laboratuvarlarda uzmanların kontrolü altında olmakta, kitaplar ve internet gibi medya araçları dışında, çoğu insanın yalnızca evcil hayvanlarıyla temas halinde olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, insanların hayvanlar için uygun yaşam koşulları sağlamaları da beklenmekte, hayvanlara yönelik değerlendirmelerin de değişmesiyle çevre eğitimi kapsamında hayvanlara yönelik davranışlar, dünyanın birçok yerinde bilimsel araştırma konusu haline gelmeye başlamaktadır (Bonafos vd., 2010). Bu durum, bireylerin çevre dostu davranışları uygulayabilmek için yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarının, çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden unsurları durdurmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Suminar vd., 2024). Ayrıca, hayvanların insan gelişim sürecine çok yönlü katkılar sunduğu da bilinmektedir.

İnsanlarda hayvan sevgisi ve hayvanları koruma, bakımını üstlenme, bu konuda sorumluluk alma psikolojik yönden sağlıklı olmayı, sosyal gelişimi desteklemeyi sağlamakta, topluma ve içinde yaşadığı gezegene faydalı olmayı kolaylaştırmaktadır (Ekim, 2020). Çevre problemlerinin, nesillerin çevre hakkında mevcut bakış açılarının değiştirilmesi ile çözüme ulaşabileceği (Çimen ve Yılmaz, 2014) düşünüldüğünde, çevremizde bulunan hayvanlara karşı olan davranışların da olumlu yönde değişmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada çevre eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Çevre eğitimi ile bireylerin küçük yaşlarda çevresel farkındalıklarının artması, çevreye karşı duyarlı davranışların kazanılması (Milton vd., 1995) ve doğaya, canlılara yönelik olumlu değer ve tutuma sahip olan ve bu değer ve tutumlarını davranışlarına yansıtan nesillerin oluşması sağlanmaktadır (Barraza ve Walford, 2002).

Hayvanlar günlük yaşamla da doğrudan ilişkili olan çevre ve doğa eğitiminin bir parçası olup çocukların somut deneyimler yaşamasını sağladığı (Sobko vd., 2018) için bu konuda yapılacak çalışmaların çocukların çevreye, doğaya ve hayvanlara olan sosyal duyarlılıklarını ve farkındalıklarını artırabileceği düşünülmektedir. Evcil hayvanlarla yaşamının insanlarda iyi oluşu desteklediği vurgulanmaktadır (Suna, 2019). Hayvan destekli terapilerin ise çocuklarda kaygıyı azalttığı, rahat ve konforlu bir ortam sunduğu, hatta ağrıyı hafifletebildiği (Zhang vd., 2021) ifade edilmektedir. Hayvanların çocukların gelişimine olan bu çok yönlü katkıları çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının sistematik bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Çocukların hayvanlara yönelik olumlu davranışlar kazanması, çevre eğitiminin gelişmesine ve çevre bilincine sahip bireylerin yetişmesine katkı sağlayacaktır. Ancak ilkokul yıllarında çocukların doğaya yönelik bilimsel düşünme, gözlem, araştırma ve problem çözme gibi yaşam becerilerini yeterince geliştiremedikleri ifade edilmektedir (Erentay, 2013). Bu nedenle, hayvanlara yönelik davranışların özellikle erken yaşlardan itibaren ele alınması önemlidir. Çocuklarda çevreye yönelik zihinsel duyarlılığın daha çok 9-10 yaşlarında gelişme gösterdiği (Demirkaya, 2006) düşüncesinden hareketle bu yaşlara denk gelen ilkokul dördüncü sınıf çocuklarından itibaren sekizinci sınıfa kadar olan dönem çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Çünkü literatürde yaş ilerledikçe hayvanlarla ilgili düşünce ve davranışların değiştiği (Binngießer vd., 2013; Neldner ve Wilks, 2022; Hirschenhauser vd., 2017) bilinmektedir. Ayrıca cinsiyet, yaş, aile yapısı, çevresel faktörler ve okul gibi değişkenler de çocukların hayvanlara yönelik tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir (Aysu vd., 2021). Bu çerçevede, özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde çocuk-hayvan ilişkisinin gelişimsel bir bakış açısıyla araştırılması önem arz etmektedir (Mueller, 2014). Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının farklı değişkenlerle birlikte incelenmesi; insan-hayvan etkileşimini anlamaya, çocuklara yönelik hayvan sevgisini geliştirmeyi amaçlayan eğitim programlarının hazırlanmasına ve çevre eğitimi alanında disiplinler arası katkılar sunmaya olanak sağlayacaktır. Bu düşüncelerden hareketle araştırmada çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Araştırmaya dahil edilen çocukların hayvanlara yönelik davranışları nasıldır?
2. Araştırmaya dahil edilen çocukların hayvanlara yönelik davranışları sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. İlkokul dördüncü sınıf ile ortaokul beş, altı, yedi ve sekizinci sınıfa devam eden çocukların hayvanlara yönelik davranışları çeşitli değişkenlere (cinsiyete, kardeş sayısına, doğum sırasına, anne ve babanın öğrenim durumuna, annenin çalışma durumuna, evcil hayvana sahip olma durumuna) göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4. Araştırmaya dahil edilen çocukların hayvanlara yönelik davranışları çeşitli değişkenlere (cinsiyete, kardeş sayısına, doğum sırasına, anne ve babanın öğrenim durumuna, annenin çalışma durumuna, evcil hayvana sahip olma durumuna) göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde ilgili konu ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilecektir.

2.1. Çocuk-Hayvan İlişkisi

Doğal denge, evrende canlı ve cansız varlıkların bir arada birbirleri ile ilişkili bir şekilde bulunmaları fikrine dayanmaktadır. Doğada var olan her şey birbirleri ile ilişkilidir ve birinin diğerine göre önemleri ve fonksiyonları aynıdır. Ormanlar, bitkiler, dağlar, ovalar, atmosfer, gezegenler, hayvanlar ve bu arada insan bir bütünlük içinde ve birbirleri ile ilişkilerini sürdürmektedir (Görmez, 2020). Bu ilişkiler içinde insan ve hayvan ilişkisi öne çıkmaktadır. İnsanın hayvanlarla etkileşimi, hem fiziksel hem de kavramsal düzeyde çoğu insan davranışının temelini oluşturmaktadır. İnsan-hayvan ilişkisi ile ilgili çalışmalar, sayısız araştırma konusunu kapsamakta, akademik olarak büyük ilgi gören ve aynı zamanda teorik, metodolojik ve disiplinler arası düzeylerde çok disiplinli bir alan olarak kabul edilmektedir (Collado vd., 2023). Bu nedenle insan ve hayvan arasındaki ilişki noktasında, olası etkileşim türlerinin, gerçek etkileşimin dinamiklerinin ve etkileşim ortamının özellikleri ve bu özelliklere etki eden eğitim, sağlık gibi etkenlerin de hesaba katılması için geniş bir teorik değerlendirme gerekliliği doğmuştur (Rodriguez vd., 2021).

İnsanların hayvanlarla ilişkilerinin hem kişiye hem de hayvana fayda sağlayacak şekilde nasıl düzenlenebileceğini tam olarak anlamak için, bu ilişkilerin belirli durumlar veya türlerinin anlaşılması gerekmektedir. İnsan-hayvan ilişkilerini anlamada, en önemli faktörlerden biri, etkileşime dahil olan hayvan (veya hayvanların) türüdür. Bu etkileşimin doğası ve niteliği, ilgili tür tarafından etkilenebilmektedir. Örneğin, tarımsal üretim bağlamında yetiştirilen bir çiftlik hayvanı ile kurulan bir ilişki, kişinin evinde yaşayan evcil bir kediyle kurulan bir ilişkiden muhtemelen farklı davranışlar, duygular ve sonuçlarla ilişkili olabilmektedir. Bu nedenle insanların bir hayvana veya hayvan türüne bakma isteğine sahip olup olmaması gibi bireysel özelliklerinin ve örneğin hayvanın evde

beslenen bir evcil hayvan olup olmadığı gibi özelliklerin insanların belirli hayvan türleriyle ilişki kurmayı seçmelerine nasıl katkıda bulunduğunu açıklayabilmektedir. Karşılıklı olarak faydalı bir insan-hayvan ilişkisinin teşvik edilmesi, belirli türlerin insanlarla belirli bir ilişkiye katılmaya ne kadar uygun olduğuyla ilişkili olabilmektedir. Örneğin, köpekler insanlarla en sık etkileşime giren türlerden biri haline gelmekte, evcil hayvan, hizmet ve terapi köpeği olabilmekte, spor veya avcılık gibi çeşitli amaçlara hizmet edebilmektedir. İnsanların köpeklerle olan uzun birlikteliğinin nedenlerinden biri, köpeklerin ve insanların çok sayıda farklı ihtiyaç ve amaçları için insanlarla etkileşime girmeye kolay adapte olabilmeleri ile olabilmektedir. Ya da at sahipliğinin beraberinde getirdiği parasal yatırıma ek olarak, rekabetçi olmayan bir seviyede bile olsa binicilik sporlarına katılımın doğası, atlara karşı artan bağlanma duygularıyla ilişkili olabilmektedir. Atlar, köpekler kadar insan yüz ifadelerine tepki verme yeteneğine sahip olmasalar da yine de insan duygu ve davranışlarına karşı hassastırlar. Bu hassasiyet, insan-at ilişkileri için güçlü bir duygusal değer oluşturabilmektedir. Bu bulgular, küçük hayvanlarla kurulan ilişkilerin büyük hayvanlarla kurulan ilişkilerden niteliksel olarak farklı olabileceğini göstermektedir. Büyük hayvanlarla kurulan duygusal bağ, evde yaşayan veya yaşamayan küçük hayvanlarla kurulan bağdan farklı olabilir. Küçük, ev hayvanları ve atlar genellikle birincil olarak refakatçi olma veya rekreasyonel aktiviteleri kolaylaştırma amacına sahiptir. Öte yandan, büyük çiftlik hayvanları genellikle bir tarımsal sistemin parçası veya bir besin kaynağı olarak daha somut veya ölçülebilir bir işleve sahiptir. Bu nedenle, büyük hayvanlar birincil olarak insanın çok yakınında olmadıkları için, farklı ekolojik işlevleri nedeniyle insanların bu hayvanlara karşı çok farklı tutumlara sahip olması mümkündür. Örneğin, nihayetinde bir besin kaynağı olacak bir hayvana aşırı duygusal bağlanmak adaptif olmayabilir. Benzer şekilde, bir hayvan bir tarım işletmesinin parçası olarak faaliyet gösteriyorsa, işletme için değerinin çok ötesinde, böyle bir hayvanın bakımına sürekli olarak parasal kaynak yatırmaya istekli olmak finansal olarak sürdürülebilir olmayabilir. Örneğin, yüksek bağlanma seviyeleriyle ilişkilendirilen bir hayvanla (örneğin bir köpekle) kurulan ilişki, duygusal destek ve stres azaltma ile ilişkili olabilir. Öte yandan, bir at veya büyük bir hayvana bakmak, sorumluluk geliştirmeye daha ilişkili olabilmektedir (Mueller, 2014).

İnsan-hayvan ilişkisinin sağlıkla da ilişkisi bulunmaktadır. Sağlık hizmeti sağlayıcılarının, evcil hayvanların örneğin, yaşlı yetişkinlerin fiziksel ve duygusal sağlıkları üzerindeki önemli etkisini fark etmeleri ve yaşlı hastalar arasında evcil hayvan sahibi olmanın hem faydalarını hem de olası zorluklarını değerlendirmeye başlamaları önemli görülmektedir (Gee ve Galik, 2019). Bir çalışmada terapi köpeğiyle sadece beş dakikalık bir seanstan sonra, 45 dakika içinde insanların hem serum hem de tükürük kortizol seviyelerinde belirgin bir düşüş olmaktadır (Barker ve Wolen, 2008).

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki etkileşiminin insan sağlığı üzerinde stres azaltıcı bir etkisi olduğu bilinmektedir. Benzer biçimde, anne-çocuk arasındaki yakın temas da benzer etkiler yaratmakta, bu süreçlerde oksitosin hormonu salgılanmaktadır. Oksitosin, sosyal etkileşimi artırıcı ve stres azaltıcı işlevleriyle hem insan-insan hem de insan-hayvan etkileşimlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Friedmann ve Tsai, 2006).

Çalışmalar evcil hayvan sahiplerini evcil hayvan sahibi olmayan bireylerle karşılaştıranlar, hayvanlarla kısa süreli, "tek seferlik" temasları inceleyenler ve hayvan destekli müdahaleleri inceleyenler olmak üzere üç genel kategoriye kapsamaktadır. Sağlık ile ilgili yararları arasında genellikle depresyon ve yalnızlıkta azalma, sosyal etkileşim veya sosyal becerilerde gelişme ve kaygı ve uyarılmada azalma ve egzersiz veya fiziksel aktivitenin teşvik edilmesi yer almaktadır. İnsanın hayvanla teması çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. İnsan-hayvan teması türleri arasında görsel temas, fiziksel temas ve hayvan resimlerine bakma yer almaktadır. Bu faydalarına rağmen, insan hayvan ilişkisi alerjiler, astım, zoonotik hastalıklar, hayvan ısırıkları ve çizikleri gibi sorunlarla da ilişkili olabilmektedir. Diğer sorunlar arasında, bir evcil hayvan yaralandığında veya öldüğünde ortaya çıkan yas ve olumsuz duygular yer almakta, bunun yanında evcil hayvan sahibi olmanın bütçe boyutu da ele alınmaktadır (Friedman ve Krause-Parello, 2018).

İnsan hayvan ilişkisinin niteliği, her biri kendine özgü ihtiyaçları, motivasyonları ve yetenekleri olan bir değil, iki karmaşık canlıyı anlamakla açıklanmaktadır. İnsan tarafında, bireyler bir hayvanı algılama, onunla etkileşim kurma ve nihayetinde onunla bağ kurma biçimlerini şekillendiren deneyimleri,

tutumları, yetenekleri ve kişilikleri bakımından farklılık gösterecektir. Denklemin hayvan tarafı, her biri türe özgü farklı davranışlara, refah ihtiyaçlarına, fiziksel ve zihinsel yeteneklere, barınma gereksinimlerine ve zoonotik hastalık endişelerine sahip çok sayıda tür nedeniyle daha da karmaşıktır. Aynı tür içinde bile, bireyde insanlarla olan ilişkilerini ve etkileşimlerini etkileyecek çeşitlilikler (örneğin, ırk, mizaç, kişilik ve davranış) vardır. Bu alandaki araştırmalar, her biri insan-hayvan etkileşiminin çok yönlü doğasına katkıda bulunan tüm bu karmaşıklıkları göz önünde bulundurmalıdır (Rodriguez vd., 2021). Tüm bu bilgiler ışığında ise insan ve hayvan ilişkisinin sağlıklı olabilmesi için erken yılların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Çocuklar ve hayvanlar birbirlerinin hayatları üzerinde büyük etkiye sahip olabilmektedir (Hawkins ve Williams, 2016). Örneğin, çocuk-köpek ilişkisinin gelişebilmesi için, ısırık riskleri nedeniyle çocuklar ve köpekler sürekli ayrı tutulmaktan ziyade, bir yetişkinin uygun gözetimi altında etkileşim kurma fırsatı verilmelidir. Ya da çocukların fotoğraf çektirirken köpeklerin üzerinde veya köpeklere uygunsuz şekilde yakın durmaları, köpeklerdeki olası stres veya rahatsızlık sinyallerini görememelerine neden olabilir. Bu tür etkileşimler köpekler tarafından olumsuz olarak algılanabilir ve bazı durumlarda onları ısırmaya yönlendirebilir (Giraudet vd., 2022). İnsan hayvan ilişkisinde bir kişinin bir hayvanla etkileşime girdiğinde gözlemlenebilir davranışları önemlidir. İki veya daha fazla organizma bir araya geldiğinde karşılıklı bir etkileşim meydana geldiğinden, hem insan hem de hayvan tarafından gerçekleştirilen davranışları kaydetmek, insan hayvan ilişkisini anlamayı kolaylaştırmaktadır (Fournier vd., 2016). Bu nedenle, ebeveynlerin ve bakım verenlerin güvenli bir ilişkinin karşılıklı sinyalleşme, sosyal jestler ve tepkisel etkileşimleri anlamaya bağlı olduğunu anlamaları çok önemlidir. Bunun yanında insanlara köpekleri nasıl anlayacaklarını öğretme ve bununla ilgili eğitim programları faydaları, köpek ısırıklarını azaltabilmekte, gelecekte olumlu çocuk-köpek ilişkilerini artırabilmektedir. Bunun yanında çocukların hayvanlardan bulaşan hastalıklar veya alerjiler gibi önlenemez durumlara karşı korunması da gerekmektedir. Bu noktada robot köpekler, köpeklere alerjisi olan çocuklara çocuk-köpek ilişkilerinin faydalarını sunmak için çok iyi bir fırsat sunabilir. Ayrıca, robot köpeklerin kullanımı köpek korkusunun tedavisinde de araştırılabilir (Giraudet vd., 2022).

Çocukların hayvanlarla olan karşılaşmalarını denetlemek ve insanların hayvan davranışları ve çocuk-hayvan etkileşimlerinin olası sonuçları hakkındaki

bilgilerini artırmak, bu etkileşimin olumlu etkilerini artırırken önlenabilir olan olumsuz etkilerin azaltılabileceğini göstermektedir. Her iki tarafın da birbirlerinin refahını nasıl destekleyebileceği durumların daha fazla araştırılması gerektirmektedir (Giraudet vd., 2022).

2.2. Hayvanlara Yönelik Davranışlar

Hayvanlara yönelik davranışlar ele alınırken öncelikle hayvanlara yönelik duyguların irdelenmesi gerekli görülmektedir. Çocukların hayvanlara yönelik duyguları önemli bir araştırma konusudur. Çocuklar, çeşitli uyaranlara karşı sosyo-duygusal tepkiler vermekte, hem sözel hem de sözel olmayan tepkileri uyarının türüne göre farklılık göstermektedir. Bu durum hayvanlar olduğunda; kabarıklık, boyut, yüz hatları (özellikle gözler ve ağız), kuyruklar, genel hareket ve eylemlilik en önemli özellikler olarak önem çıkmaktadır. Çocuklar, böceklerle en olumsuz sözlü ve sözsüz tepkiler verebilirken, yuvarlak, tüylü vücut şekli, iri gözleri ve sempatik sesleri olan memeli hayvan benzeri robotlara, tıpkı gerçek köpek gibi, metalik benzerine kıyasla çok daha olumlu yaklaşmaktadır (Howard ve Vick, 2010). Penkunas ve Coss, (2013) tarafından yapılan çalışmada da Hintli ve Amerikalı çocuklarda yılanları ve aslanları kertenkelelerden ve antiloplardan daha hızlı tespit etmenin aynı düzeyde olduğu bulunmuş, kültürlerarası bir bakış açısıyla bakıldığında, Amerikalı ve Hintli çocukların yaşa bağlı hayvan tespit hızlarında benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç gerçek çevresel tehditlere maruz kalma düzeylerinden bağımsız olarak çocuklar arasında hayvanlarla ilgili ortak bir gelişimsel seyir olduğunu göstermektedir.

Hayvanlara olan bu ilginin artmasıyla birlikte, insanların davranışlarının, beslenen ve etkileşimde bulunulan hayvanlar üzerindeki etkisi de göz önüne alındığında, üzerinde çalışılması gereken bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır (Glanville vd., 2020). Bu noktada insanların hayvanlarla sürekli etkileşimini yönlendiren mekanizmaları anlamak önemli olduğu için (Mueller, 2014) erken yılların önemi de düşünüldüğünde özellikle çocukların hayvanlara olan davranışları ele alınmalıdır. Çocukların hayvanlara olan davranışları ele alınırken, hayvanların duyarlı varlıklar olduğuna ve hayvanların da düşüncelerinin ve duygularının

olduğuna dair anlayışlarından etkilenebileceği unutulmamalıdır. Hayvanlara karşı olumlu davranışları teşvik etmek için, çocukların hayvanlara yönelik duygularının yanında, çocuklar ve hayvanlar arasındaki ilişkileri hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyen faktörlerin üzerinde durmak önemlidir (Hawkins ve Williams, 2016). Örneğin, çocuklukta insan-hayvan etkileşimi ve yardımlaşmanın gelişimi erken yıllardan itibaren gelişmektedir. Çocukların erken yıllarda gelişen bu yardım etme davranışları diğer insanlara ve beraberinde hayvanlara da yansımaktadır. Çünkü genel olarak insanlar, hayvanlara karşı koruma davranışı gösterme, yardım etme ve bakım verme konusunda çok isteklidir. Örneğin tüm çocukların hayvanlara yiyecek verme konusunda özellikle istekli olduğu bilinmektedir. Hayvanlara yardım etmek hem hayvanların ihtiyacını anlamayı hem de motivasyon gerektiren bir davranıştır. Çocukların özellikleri göz önüne alındığında, çocuklar gerçek hayatta bir hayvana yardım etme konusunda hedefler belirleyerek ve bunu yapmak için motive olabilmektedir (Reddy vd., 2023).

Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında iyi ve kötü davranışın incelenmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle çocukların evcil hayvanlara "zarar verme" davranışını nasıl tanımladıkları incelenmeli ve böylece çocukların zararı tanımlamalarındaki farklılıklar değerlendirilmelidir. Hayvanlara yönelik öfke kaynaklı şiddet davranışları sergileyen ile merak kaynaklı şiddet davranışları sergileyen ya da şiddete maruz kalma ve ardından hayvan ve insan odaklı saldırganlık sergileme ve bunlar arasındaki farklar araştırılmalıdır (McDonald vd., 2018). Hayvanlara yönelik kötü davranışlara hayvan biriktirme ya da hayvan istifleme örnek olarak verilebilir. Hayvan istifçiliği, olması gereken hayvan sayısından fazlasının olması ve hayvanların aşırı kalabalık, sağlıklısız koşullar, yetersiz veya sağlıklısız yiyecek ve su, yetersiz veteriner bakımı, yetersiz bakım, yetersiz parazit kontrolü ve bunların herhangi birinin veya tamamının kabul edilemez olduğuna dair farkındalık eksikliği olarak tanımlanmaktadır. Hijyenik olmayan koşullar arasında ise kirli su ve mama kaplarında, bayat veya bozulmuş yiyecekler, yetersiz veya hijyenik olmayan yiyecek ve su hayvanların sağlıklarını etkilemektedir (Crawford, 2020).

Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında kötü davranışları önleme ile ilgili olan bir başka konu da kontrol faktörüdür. Her yaşta, çaba gerektiren bu kontrol

faktörü, uygunsuz davranışları veya tepkileri planlama ve bastırma becerisini yansıtan engelleyici kontrol özelliğini ve bir nesne veya görev üzerinde dikkati odaklamayı sürdürme kapasitesini yansıtan dikkat kontrol özelliğini içermektedir. Bir davranıştan kaçınma eğilimi, orta çocukluktan itibaren daha da gelişmeye başlamaktadır. Bu nedenle özellikle orta çocukluktan itibaren çocukların hayvanlara yönelik davranışları önem kazanmakta (Bairova vd., 2020), hayvanlara karşı davranışlarda titiz ve tutarlı bir davranış değişikliğinin geliştirilmesi gerekmektedir (Glanville vd., 2020).

Hayvanlara yönelik şiddet içermeyen davranışların teşviki, bireyleri kişisel saygı ve bireysel haklar konusunda bilinçlendiren etkinliklerin ve eğitimlerin oluşturulması gibi farklı yollarla gerçekleştirilmelidir. Hayvanlara yönelik şiddeti önleme stratejileri, tercihen ilkokuldan itibaren eğitim ortamlarına ve programlarına dahil edilirse daha etkili olacağı düşünülmektedir. Hayvanlara yönelik kötü davranışları değiştirmek için akran etkisini ve öğrenmesini kullanan grup çalışmaları, özellikle ergenlik döneminde müdahalelere temel oluşturmak için iyi bir araç olabilmekte, şiddet içeren davranışlara karşı en iyi sonuçların ise ancak okullar, ev ortamları, sağlık merkezleri ve sosyal yardım gibi farklı ortamları içeren çok disiplinli yaklaşımlarla elde edilebileceği vurgulanmaktadır. Hayvanlara yönelik olumsuz davranışlarla mücadelede bazı durumlarda, bu davranışı caydırmak için eğitimsel bir müdahale yeterli olurken, bazı durumda klinik müdahaleler önerilmektedir (Longobardi ve Badenes-Ribera, 2019).

Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu davranışları etkileyen değişkenlerin bilinmesi gerekmektedir. Hayvanlara yönelik davranışları etkileyen etmenler bireysel faktörler, aile ve ev ortamı, çevresel etmenler, risk faktörleri olarak sınıflandırılabilir. Hayvanlara yönelik davranışlarda bireysel faktörlere cinsiyet ve yaş (Binngießer vd., 2013), kardeşe sahip olma durumu (Hirschenhauser vd., 2017) gibi özellikler örnek olarak verilebilir. Aile ve ev ortamı kapsamında ise örneğin annelerin davranışlarının çocuklarının çevreci davranışlarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Evans vd., 2018). Çevresel etmenlerle ilgili olarak ise kültürel ve toplumsal normlar örnek olarak verilebilir. Prokop ve diğerlerinin (2011) Türk ve Slovak çocukları karşılaştırdığı araştırmasında, Türk çocukları kurtlarla ilgili daha az korkutucu hikayelerle deneyimlerini anlatırken ve

Slovak çocukların tepkileriyle karşılaştırıldığında kurtlara olan ilgileri önemli ölçüde daha yüksek ve kurt korkuları ise daha düşük olarak bulunmuştur. Bu durum Türk toplumunda kurtların önemli görülmesi ile açıklanmıştır. Bununla beraber eğitimler de çevresel etmenler arasında olup hayvanlara insancıl muameleyi destekleyen programa tabi olan çocukların olmayanlara göre hayvanlara yönelik tutumları daha olumlu olmaktadır (Fonseca vd., 2014). Risk faktörleri ise çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında ele alınması gereken bir başka konudur. Hayvanlara karşı olumsuz tutumlar, hayvan zihnine ilişkin olumsuz düşünceler ve evcil hayvanlara bağlanma durumu hayvanlara yönelik davranışları olumsuz olarak etkilemekte ve risk faktörü olabilmektedir (Hawkins vd., 2020).

2.3. Hayvanlara Yönelik Davranışlarla İlgili Kuramlar

Hayvanlara yönelik davranışların açıklanmasında biyofili, ekolojik sistemler kuramı ve deneyimsel öğrenme kuramlarının açıklanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Biyofili kuramına göre tarih boyunca insanlar hayvanlarla etkileşim halinde olmuştur. Onları gözlemlemiş, toplamış, avlamış, avladıktan sonra işleyebilmek için aletler geliştirmiş, çeşitli mitler ve ritüellere sembolik olarak yer vermiş, haklarında bilgiler toplamış, iletmış, tasvirlerini mağara duvarlarına çizmiş ve evcilleştirmiştir. Bu kurma doğrultusunda yetişkinler örneğin, çocuklara hayvanlarla ilgili hikâyeler anlatırsa, çocuğa hayvanlarla ilgili oyun materyalleri sağlarsa, evcil hayvanları ailenin bir üyesi olarak kabul etmelerine saygıyla yaklaşırsa, çocuğun kendiliğinden olan doğayla bağ kurma eğilimi desteklenebilmektedir. Bu durumda yetişkinler çocuğa biyofilik yani doğaya yaklaşan veya güvenlik risk altında olduğunda ya da sağlanamadığında biyofobik yani doğadan kaçınan mesajlar iletmeleri sağlanabilmektedir (Lee, 2012).

Biyofili kuramının yanında Bronfenbrenner'ın kuramı da çevre eğitiminin doğasında var olan çocukların hayvanlarla ilişkilerinin anlaşılmasına yardım eden bütünsel bir çerçeve sunmaktadır. *Bronfenbrenner ekolojik sistemler kuramına* göre başlangıçtan itibaren gelişen birey, sürekli olarak çevreyi etkilemekte ve çevreden

etkilenmektedir. Bununla beraber bu kuram bir bireyin zaman geçirdiği ortamları ve aynı ortamlardaki diğerleriyle ilişkilerini, bireyin kişisel özelliklerini (ve genellikle etkileşimde bulunduğu kişileri), hem zaman içindeki gelişimi hem de bu bireylerin yaşadığı tarihsel zamanı ve gelişimi yönlendiren mekanizmaları (yakınsal süreçler) incelemeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Rosa ve Tudge, 2013). Bu kapsamda çocukların hayvanlarla olan ilişkilerini geliştirmek için çocuğun doğuştan gelen özelliklerinin yanında çevresinin de dikkate alınması gerektiği ve hayvanlarla çeşitli ortamlarda etkileşim kurmalarının sağlanması önerilebilmektedir.

Çocukların bulunduğu ortamlardan ve çevrelerinden yola çıkarak çevre eğitimine yönelik etkili bir başka yaklaşım da uygulamalı deneyimler ve yansıtma yoluyla öğrenmeyi içeren deneyimsel öğrenmedir. Çevre eğitiminde farklı deneyimsel öğrenme modelleri, çevre okuryazarlığını teşvik etmede etkili olduklarını göstermektedir. Çevre eğitiminde, saha gezileri, açık hava eğitim programları, teknoloji tabanlı öğrenme ve vatandaş bilimi projeleri dahil olmak üzere çeşitli deneyimsel öğrenme modelleri vardır (Gough, 2016). Deneyimsel öğrenme kuramı, çevresel yöneticiliği ve vatandaşlığı teşvik edebilir. Doğal dünyayla etkileşime girerek ve çevresel sorunları öğrenerek, çocuklar çevreye karşı bir sorumluluk duygusu geliştirebilir ve gelecek nesiller için onu korumanın önemini anlayabilirler. Farklı paydaşların rolünü anlayarak, çocuklar çevresel karar alma süreçlerine katılmak ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için gerekli becerileri ve bilgiyi geliştirebilir (Adkins ve Simmons, 2003). Deneyimsel öğrenmenin bir faydası disiplinler arası öğrenmeyi teşvik etmeye yardımcı olabilmesidir. Çevresel sorunlar karmaşık ve çok yönlüdür ve bunları ele almak genellikle farklı alanlar ve disiplinler arasında iş birliği gerektirir. Bilim, sosyal bilgiler ve dil sanatları gibi farklı konulardan yararlanan deneyimsel öğrenme etkinliklerini dahil ederek, eğitimciler çocukların farklı çalışma alanları arasındaki bağlantıları görmelerine ve çevre sorunlarına ilişkin daha bütünsel bir anlayışı teşvik etmelerine yardımcı olabilir (Dimitriou, 2009).

Deneyimsel öğrenme modelleri, çocukların akademik başarıları, sosyal ve duygusal gelişimleri ve genel refahları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilen çevre eğitimine yönelik etkili bir yaklaşımdır. Deneyimsel öğrenmeyi çevre eğitim programlarına dahil ederek, eğitimciler çocuklara çevrenin sorumlu ve ilgili

yöneticileri olmaları için ilham verebilirken aynı zamanda genel büyümelerini ve gelişimlerini de teşvik edebilirler (Sobko vd., 2018).

Deneyimsel öğrenme yaklaşımında, deneyimsel öğrenme yoluyla çocuklar ağaç dikmek, su kalitesini test etmek ve biyolojik çeşitlilik araştırmaları yapmak gibi uygulamalı faaliyetlerde bulunabilirler. Bu deneyimler yalnızca çevre eğitiminin önemine dair anlayışlarını derinleştirmekle kalmaz, aynı zamanda çocukları çevre eğitiminin korunmasına yönelik harekete geçmeye de teşvik eder. Çocukları gerçek hayattaki çevre sorunlarını analiz etmeye ve yaratıcı çözümler üretmeye teşvik ederek, çevre eğitiminin doğasını daha iyi bir şekilde anlamalarına yardımcı olur. Pratik problem çözme alıştırmalarına katılarak çocuklar çevresel zorluklara dair daha derin bir anlayış geliştirirler (Atkins, 2016).

2.4. Çevre Eğitimi

Çevre eğitimi, bireylerin ve toplulukların çevre ve ilişkili sorunları hakkında bilgi sahibi, bu sorunlara yönelik çözümlerin farkında ve bunları çözmek için motive olmuş bir topluma geçiş yapmaları için verilen eğitimidir (Ravi, 2019). Bu kapsamda aşağıda çevre eğitimi ile ilgili kavramlar ele alınarak açıklanmıştır

2.4.1. Çevrenin Tanımı ve Önemi

Çevre kelimesinin ilk kullanımlarına Fransızcada karşılaşılmakta; bu kelime çevrelemek, kapsamak, etrafını sarmak anlamlarına da gelen ‘environ’ kavramıyla literatürde ilk kez kendine yer bulmaktadır (Atkins, 2016). Çevre; canlı organizmaların varlıklarını sürdürdükleri, etkileşimde bulundukları ve gelişimlerini sağladıkları fiziksel, biyolojik, sosyal ve kültürel unsurların tümünü kapsayan; hem ormanlar, denizler ve atmosfer gibi doğal bileşenleri hem de binalar, yollar ve şehirler gibi antropojenik yapıları içeren kapsamlı bir kavramdır (Ravi, 2019). Çevreyi meydana getiren elementler; fiziksel, biyolojik ve kültürel olarak üçe ayrılmakta; mekan, yer şekillerini, su yataklarını, iklimi, toprağı, kayaları ve mineralleri fiziksel elementler, biyosferi meydana getiren bitki, hayvan,

mikroorganizma ve insan gibi canlı varlıkları biyolojik elementler, ekonomik, sosyal, politik ögeleri içine alan beşeri unsurları ise kültürel elementler kapsamaktadır (Kumar De, 2004). Singh (2006)'e göre ise çevre atmosfer, hidrosfer, litosfer, biyosferden oluşmaktadır.

2.4.2. Çevre ile İlgili Kavramlar

Çevre ile ilgili kavramlar aşağıda açıklanmıştır:

Doğa, dünya üzerindeki bütün canlı ve cansız varlıkların oluşturduğu doğal çevrenin genel adı olup ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin oluşumunu sağlamak ve insanların hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan temel kaynakları oluşturmakta (Saylan ve Blumstein, 2011), biyolojik, ekolojik, çevresel, sürdürülebilir kalkınma ve biyolojik çeşitlilik gibi kavramlar doğaya koruyucu bir alan sağlamaktadır (Flogaiti, 2006).

Çevre bilimi, iklim değişikliği, kirlilik, ormansızlaşma ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi büyüyen ekolojik krizlere yanıt olarak hayati bir akademik disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Disinger ve Roth, 1992). Çevre bilimi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin şekillendirilmesinde de önemli bir rol oynamakta, çevre düzenlemeleri, risk değerlendirmesi ve kaynak yönetimi için bilimsel bir temel sağlamakta, çevresel bozulmanın nedenlerini belirlemeyi ve koruma ve restorasyon için kanıta dayalı politikalar ve teknolojiler önermeyi amaçlamaktadır (Gough, 2016).

Sürdürülebilirlik, eğitim ve sağlık gibi ekonomik olmayan değişkenleri, temiz hava ve suyu, doğal güzelliğin korunmasını içeren insan ihtiyaçları ve refahı hakkındaki görüşleri gerektirirken (Saylan ve Blumstein, 2011), günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan doğal kaynakları güvenli bir şekilde tüketmek ve korumak için modern çevre yönetimi stratejileri geliştirmenin temelini oluşturmaktadır (Adkins ve Simmons, 2003). Çevresel sürdürülebilirlik karbon emisyonlarını azaltma, yenilenebilir enerjiyi teşvik etme ve eşit kaynak erişimini sağlama gibi ekolojik, ekonomik ve sosyal hedefleri dengelemeyi amaçlamaktadır (Dimitriou, 2009).

Ekoloji, canlıların çevreleriyle olan ilişkilerini incelemekte, başlangıçta biyolojinin bir alt dalı gibi görülse de, zamanla çevre bilimleriyle güçlü bağlar kurarak disiplinlerarası bir yapıya bürünmektedir (Gürpınar, 1998).

Ekolojik okuryazarlık, çevreyle ilgili prensipler çerçevesinde çevresel sorunları anlamak ve uygulamak anlamına gelmektedir. Ekolojik okuryazar bireyler, biyolojik çeşitlilik, ekolojik süreçler ve sürdürülebilirlik hakkında bilgi sahibi olmakta ve bu da onların bilinçli, çevresel açıdan sorumlu kararlar almalarını sağlamaktadır (Özdemir, 2018).

Fiziksel çevre, coğrafi iklimi, havayı veya bireylerin yaşadığı fiziksel koşulları ve bir kişinin sağlığını etkileyen dış çevre ve koşulları ifade etmekte, hava, ağaçlar, doğal bitki örtüsü, göller ve okyanus dahil olmak üzere doğanın tüm farklı faktörlerini içermektedir (Singh, 2006).

Doğal çevre, hayvanlar, bitkiler, su, hava ve güneş ışığı gibi doğada var olan her şeydir. Ayrıca dağlar, ormanlar ve nehirler gibi özellikleri de içermekte, iklimi düzenlemeye ve gezegenimizi sağlıklı tutmaya yardımcı olmaktadır (Singh, 2006). Ayrıca büyük çaplı insan müdahalesi olmadan doğal sistemler olarak işlev gören tüm ekolojik birimleri kapsamaktadır (Lee vd., 2018).

Yapay çevre, akvaryumlar, tarım alanları, hayvanat bahçeleri örnek olarak verilebilir. Canlı ve cansız bileşenlerin hayatta kalmak için birbirleriyle etkileşime girdiği insan yapımı yapılardır (Kumar De, 2004).

Toplumsal çevre (Sosyo-ekonomik çevre), ait olunan grupları, yaşanan mahalleleri, işyerlerinin organizasyonunu ve hayatı düzenlemek için oluşturulan politikaları içermektedir (Kumar De, 2004).

2.4.3. Çocuklarda Çevre Eğitimi

Eğitim, insanların davranışlarını küresel olarak değiştirmek için kullanılabilecek en güçlü araçlardan biridir, bu nedenle çevre eğitimini kaliteli çevre

sağlığının elde edilmesi için gerekli ve kaçınılmaz bir araç haline getirir (Carter ve Simmons, 2010). Çevre eğitimi, insan faaliyetlerinden kaynaklanan tehlike altındaki geniş bir yelpazedeki konuları kapsar (Nkwetisama, 2011). Çevre eğitiminin insanların çevreleri ve genel olarak dünya hakkında sorular sormasını sağladığı savunulur. Genellikle ilkokuldan lise sonrasına kadar okul sistemi içindeki eğitimi ifade eder. Ancak bazen basılı materyaller, web siteleri, medya kampanyaları gibi halkı ve diğer kitleleri eğitmek için yapılan tüm çabaları içerir. Disiplinler arası ve çok disiplinlidir. Değerler, tutumlar, etik ve eylemlerle ilgilidir. Bir konu veya başlık değildir. Bir seçenek de değildir. Bir düşünme biçimi ve uygulama biçimidir. Çevresel ve sosyal sorunlara olumlu bir katkıdır (Nkwetisama, 2011).

Çevre eğitimi insanların etraflarındaki dünyayı daha iyi anlayabilmeleri ve dünyanın daha iyi bir yer olabilmesi için ona nasıl düzgün bir şekilde bakacaklarını bilmeleri için sağlanır. (Ravi, 2019). Bu, insanların çevre süreçleri ve sistemleri, insan davranışları, değerleri ve çevreye yönelik tutumları da dahil olmak üzere farkındalığını, kavrayışını ve anlayışını artırır. Çevre eğitimi, yalnızca olayları değil, aynı zamanda toplumun bir bütün olarak inşasına yönelik güçlü bir temel yaklaşımı da kapsayan karmaşık bir süreçtir. Çevre eğitiminin en büyük zorluklarından biri bilgi ve etik arasındaki boşluğu kapatmak, çevre bilgisini içselleştirmek ve böylece yeni davranış kalıplarında ve uygulamalarda görünür hale getirmektir (Nkwetisama, 2011).

Çevre eğitiminde çocukların etkili çevre bilinci geliştirmesi ve kaynakları verimli şekilde kullanmaları amaçlanmaktadır. Bunların haricinde doğal afetler ile ilgili bilgi sahibi olma ve doğal afetlerden korunma becerisinin de verilmesi amaçlar arasındadır. Çevre eğitimi sayesinde çocuklar yaşadıkları yeri tanıyarak, bu yerde kendilerinden başka hangi canlıların olduğunu fark edecek, yaşadıkları çevrede sahip oldukları rolü sorgulayıp çevrelerine karşı duyarlı olacaklardır. Çevre ile ilgili bilgi birikimine sahip olan çocukların çevresel sorunlarını algılayıp ve bu sorunlar ile alakalı çözüm üretebilmesi daha mümkün hale gelmektedir (Demir ve Yalçın, 2014). Çevre sorunlarını öğrenmek, genç bireylerin çevre dostu davranışlar oluşturmalarını sağlar. Bu açıdan bakıldığında, okullar özellikle deneyimsel öğrenme teknikleri kullanıldığında çevre eğitimini teşvik etmenin başlıca aracı olarak hareket edebilir (Tight, 2012).

Çevre hakkında yeni şeyler öğrenmek, çocukların çevreye yönelik değerleri ve tutumları üzerinde olumlu bir etki oluşturur. Çevresel farkındalığı artırmak için, öğretmenlerin çevre hakkında bilgi sağlamaları, çocukların çevreyi gözlemlmelerine yardımcı olmaları, çevre hakkında yeterli ve uygun materyal sağlamaları, teşvik edici davranışlar sergilemeleri, katıldıkları çeşitli aktivitelerin sonuçlarını yansıtmaları ve çevreye yönelik değerleri ve tutumları hakkında geri bildirim sağlamaları gerekir (Şimşekli, 2001). Çevresel farkındalık, çevrenin, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerinin ve onu korumanın öneminin anlaşılmasında yatar. Bu bağlamda, çevre bilinci sağlıklı bir çevrede yaşamak isteyen tüm insanları ilgilendiren bir kavramdır. Çevre hakkında tartışmalar, çevre olaylarının analizi ve insanların günümüzde kullandığı geniş yelpazedeki medya içeren televizyon programları, vatandaşlar arasında çevre bilincini artırmada önemli bir rol oynayabilir (Dimitriou, 2009).

Sürdürülebilir bir gelecek için çevre eğitimi esastır (Brynjergard, 2001). Uygun eğitim, çocukların bilgi, beceri, motivasyon edinmelerine ve mevcut sorunlara çözüm bulmak ve yeni sorunların önlenmesi için bireysel ve kolektif olarak çalışmaya kararlılık göstermelerine yardımcı olur (Adkins ve Simmons, 2003). Çevre eğitimi ailede başlar ve akran grubu ve okulda devam eder. Ebeveynlerin, çevre dostu davranışlar sergileyerek çocukları için rol model olmaları beklenir. Tohum ekmek, çöpleri ayırmak ve hayvanlara karşı nazik olmak, çocuklarda çevre sevgisi geliştirmeye yardımcı olacak davranışlardan bazılarıdır (Wilson, 1993).

Çevre eğitimi, çocukları etraflarındaki dünya hakkında eleştirel düşünmeye teşvik eder. Soru sormayı, sorunları çözmeyi ve çevreye fayda sağlayan bilinçli kararlar almayı öğrenirler. Çevre eğitimi, eleştirel düşünmeyi teşvik ederek çocukları gerçek dünyanın karmaşıklıklarına hazırlar. Çocuklar tahminlerde bulunmayı, gözlemleri analiz etmeyi, bulguları yorumlamayı ve sorunları çözmeyi öğrenirler ve bunlar günümüz dünyasında son derece değerli beceriler olup çocukları alışılmışın dışında düşünmeye teşvik eder (Sobko vd., 2018).

Çocukları çevresel sorunlara odaklanan uygulamalı projelere dahil etmek, çevresel sorunları öğretmek için dijital araçlar, belgeseller ve etkileşimli web sitelerinden yararlanmak çocuklara sürükleyici öğrenme deneyimi sağlamaktadır.

Doğa gezilerine, parklara ve çiftliklere yapılan ziyaretlerle öğrenmeyi sınıfın dışına taşımak gibi açık hava öğrenme deneyimleri, çocukların teorik bilgileri gerçek dünya uygulamalarıyla ilişkilendirmelerine yardımcı olur (Gough, 2016).

2.4.4. Çevre Eğitiminin Amaçları

Çevre eğitiminin hedefleri arasında çevresel durumların eleştirel değerlendirilmesi ve bu tür konularla ilgili bir ahlaki kod formüle edilmesi gibi entelektüel görevler ve çevresel iyileştirmeye aktif olarak katılma fırsatları sağlayarak kişinin değerleri doğrultusunda hareket etme taahhüdünün geliştirilmesi yer alır (Stevenson, 2007).

Çevre eğitimi, toplam çevre ve ilişkili sorunlarının farkında olan ve bu konuda endişe duyan, mevcut sorunların çözümlerine yönelik bireysel ve kolektif olarak çalışmak ve yeni sorunların önlenmesi için bilgi, tutum, motivasyon, bağlılık ve becerilere sahip bir dünya nüfusu geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir (Kumar De, 2004).

Çevre eğitiminin genel amaçları şunlardır:

- Çocuklarda çevre ve çeşitli çevre sorunları hakkında farkındalık duygusunu geliştirmek,
- Çocukların insan ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamalarına yardımcı olmak,
- Çocukları çevresel özelliklerle birliği sağlayan sosyal kurallar hakkında bilgilendirmek,
- Çocuklarda çevre hakkında olumlu tutum oluşturmak,
- Çevre eğitimi ve eğitim değerlendirmelerinin amaçlarının yerine getirilmesi için gereken uygun beceriyi geliştirmek,
- Çocukların çevre sorunlarını çözmek için uygun adımlar atmanın önemini anlamalarına yardımcı olmak,

- Çocuklarda çevre sorunlarının çözümü için çalışmaya ilham verecek şekilde çevre sorunlarının farkına varmaları için gerekli merakı geliştirmek (Ravi, 2019).

Çevre eğitiminin amaçları arasında çocuklarda çevresel sorumluluk duygusu geliştirmek, doğayla bağlarını besleyerek ve insan faaliyetlerinin etkisine dair farkındalık oluşturarak, onları dünyanın koruyucuları olmaları için güçlendirmek yer almaktadır. Çevresel sorumluluk, sürdürülebilirlik uygulamalarını günlük rutinelere entegre etmek ve atık azaltma ve geri dönüşüm girişimlerini teşvik etmek gibi çeşitli yollarla aşılanabilir, öğretmenler, etkileşimli tartışmalar, ilgi çekici aktiviteler ve düşündürücü ödevler aracılığıyla çocuklar arasında bir çevre bilinci duygusu uyandırabilir (Adkins ve Simmons, 2003).

Çevre eğitimi geliştirmek için teknoloji ve dijital araçların kullanımı oldukça büyük önem taşımakta, çevrimiçi platformlar ve eğitim uygulamaları, çocukların çevre eğitiminin doğasını etkili bir şekilde anlamalarına yardımcı olabilecek erişilebilir ve dinamik kaynaklar sunmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojisi sayesinde çocuklar ekosistemleri keşfedebilmekte, yaban hayatını gözlemleyebilmekte ve çevresel değişikliklere gerçekçi ve büyüleyici bir şekilde tanıklık edebilmektedir. Dijital platformlar çocuklar arasında iletişimi ve iş birliğini kolaylaştırmakta, onların projeler üzerinde birlikte çalışmalarına olanak tanmaktadır. Dijital araçlar sayesinde çocuklar bilimsel araştırmalara aktif olarak katılabilmekte ve yerel çevre hakkında değerli bilgiler edinebilmektedir (Boca ve Sarachi, 2017).

2.5. Çevre Eğitimi ve Hayvan Sevgisi

Hayvan hakları, hayvan refahı ve ekolojinin etik temelleri, çevre eğitiminin orijinal hedefleriyle ilgili bir dizi etik pozisyona dayanmaktadır. Bu etik pozisyonlar bir yandan hayvan refahı ve hayvan haklarına diğer yandan çevre etiğine kadar uzanmaktadır. Hayvan refahı eğitimi, hayvanların yaşamlarına insan katılımıyla ilgili bilgi, anlayış, beceri, tutum ve değerleri teşvik eder. Hayvan refahını etik, politik ve pratik perspektiflerden ele alan bir dizi eğitim programı ve uzmanlaşmış kurs oluşturulmuştur. 1951'de kurulan Hayvan Refahı Enstitüsü ve 1969'da kurulan

Uluslararası Hayvan Refahı Fonu, hayvan hakları ve refahı için eğitimle ilgilenmektedir (Kopnina ve Cherniak, 2015).

Hayvan sahipliği ve bağlanmanın bilişsel esnek problem çözme becerilerini ve perspektif alma yeteneklerini, ayrıca öz güveni ve karar vermeyi artırdığı kanıtlanmıştır. Hayvanlar genellikle çocukları karşılıklı sözlü ve fiziksel davranışlara dahil eder, bu da çocuğun iletişim becerilerini daha da geliştirir. Ayrıca, hayvanların etrafında daha fazla zaman geçiren çocuklar, doğal olarak, hayvanlarla zaman geçirmeyenlere göre daha yüksek biyolojik bilgi seviyeleri göstermektedir (Endenburg ve Baarda, 1995). Bilişsel gelişim ile ilgili olarak ise bilişsel gelişimin duygu yüklü ve duygu odaklı olduğu varsayıldığında, çocukların hayvanlara olan ilgisi öenli bir konudur. Örneğin; bu ilgi ile beraber çocukların hayvansal uyaranlara dikkat etme motivasyonu ve insan-hayvan etkileşiminin çocuklarda uyandırdığı duygular, bilişsel öğrenme ve duygusal gelişim açısından etkileri nedeniyle önemli çalışma alanlarıdır (Stevenson, 2007).

Hayvan destekli terapi, evcil hayvan terapisi olarak da bilinir, hayvanların tedavinin ayrılmaz bir parçası olduğu, fiziksel, sosyal, duygusal veya bilişsel işlevleri iyileştirmeyi amaçlayan bir sağlık müdahalesidir. Fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarından kurtulması amacıyla insanlara yardımcı olmak için köpekleri ve atlar da dahil olmak üzere diğer hayvanlardan yararlanmaktadır. Hayvanın arkadaşlığının hem tıbbi hem de psikolojik çalışmalarda kanıtlanmış faydaları bulunmaktadır. Özellikle, çocukları hayvanların ihtiyaçlarının farkında olmaları ve hayvanlara sempatiyle davranmaları konusunda yönlendirmenin, çocukların diğer insanlara karşı gelecekteki davranışlarını etkilediği gösterilmiştir (Zhang vd., 2021).

Bilişsel gelişim üzerine araştırmalar hayvan destekli terapi alanında da yapılmıştır. Refakatçi hayvanlar (yunuslar gibi) çocukların konsantrasyon sürelerini artırmak ve çocukların öğrenmesine yardımcı olmak için bir motivasyon kaynağı olarak kullanılmıştır. Özel gereksinimli bireylerin yunuslarla çalıştıklarında daha iyi konsantre olabildikleri bulunmuştur. Dahası, yunusla oynamalarına ve yüzmelerine izin verildiği için öğrenmeye daha fazla motive oldukları belirlenmiştir (Yorke, 2010). Refakatçi hayvan sahibi olmanın dil edinimini kolaylaştırabileceği ve çocuklarda sözel becerileri geliştirebileceği de öne sürülmektedir. Bu, refakatçi

hayvanın hem küçük çocuklar için sabırlı bir alıcı hem de çocuktan övgü, yönlendirme veya teşvik şeklinde iletişim sağlayan çekici bir sözel uyarıcı olarak işlev görmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Bekoff ve Meaney, 2013).

İnsanlar hayvanlarla iletişim kurduğunda veya etkileşime girdiğinde, tepkilerini yorumlamak için sıklıkla hayvanların davranışlarına dayalı varsayımlarda bulunmaktadır. Bu tür deneyimler çocukların “zihin teorilerinin” gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunabilmektedir. Zihin Teorileri, Piaget'nin perspektif alma çalışmalarının bir uzantısıdır ve başkalarının düşüncelerini, eylemlerini ve niyetlerini, özellikle de bunlar kişinin kendisinden farklı olduğunda, anlama becerisine atıfta bulunur. Çocuklar için önemli bir gelişmenin, başkalarının eylemlerini tahmin etme veya açıklama ve başkalarının niyetlerine atıf yapma becerisi olduğu ileri sürülmektedir. Bir hayvanın konuşamaması, çocukları hayvanların ne deneyimlediğini (örneğin, düşünme, hissetme) ve ihtiyaçlarının ne olduğunu, davranışlarını yorumlayarak ve kendilerinin nasıl hissedebileceklerini yansıtarak değerlendirmeye zorlamaktadır (Zhang vd.,2021).

Hayvanlarla sözlü olmayan iletişime dair deneyimler, çocukların “başkalarının” duygularını ve başka bir kişinin bakış açısını dikkate alma, hatta açıkça belirtmeleri gerekmeksizin, bu duygu ve bakış açısını değerlendirmelerine yardımcı olabilir. Çocukları hayvanlara karşı nazik olmaya yönlendirmek, çocuklarımızı sağlıklı yetişkinler olarak yetiştirmenin etkili bir yoludur. Çocuklara hayvanlarla etkileşim kurma fırsatları sağlamak, bu hedefe ulaşmanın bir yolu olabilir (Wishon, 1987). Hayvanlar başka bir dünyaya açılan eşsiz bir pencere sunar. Çocukların hayvanlarla ilişkileri özeldir, anlam doludur ve çocukların gelişimini destekler. Çocukların hayvanlarla ilişkilerine odaklanmak, çocukların canlılara olan yakınlığını teşvik eder ve genişletir. Çocuklara savunmasız bir canlı için anlamlı bakım faaliyetlerine katılma fırsatı vermek, muazzam bir özgüven oluşturabilir (Robinson, 2013).

Birçok çocuk için hayvanlar, özellikle evdeki evcil hayvanlar, emniyet ve güvenliği temsil etmektedir. Tanındıkları, onlarla konuşmak güvenlidir ve bir rahatlık ve sevgi kaynağıdır. Hayvanlar çekici ve güven verici oldukları için, çocukların duygularını işlemek için aradıkları bir rahatlık kaynağıdır. Hayvanlar,

uyarıcı ve güçlü olan yeni, çok duyulu deneyimler sunabilir. Çocuklara tanıdık ve anlaşılması kolay, aynı zamanda heyecan verici ve keyifli şekillerde yanıt verirler. Daha ince bir düzeyde, bir fikir tahtası görevi görerek, hayvanlar çocukların duygularını keşfetmelerine, kendi yaşam koşullarını yönlendirmelerine ve kendi mücadelelerini çözmelerine yardımcı olmaktadır (Kopnina ve Cherniak, 2015).

Küçük yaşta hayvanlarla sürekli temas kurmanın bir diğer büyük faydası da çocuğun daha fazla sorumluluk üstlenmesidir. Çocukların temas kuracağı hayvanların çoğu tam olarak kendi kendine yetebilen hayvanlar değildir ve çocukların başka bir canlıya bakmada rol oynamalarına izin vermek, kişisel sorumluluk duygusunu önemli ölçüde artırır. Dahası, hayvanlar ve çocuklar arasındaki etkileşimleri daha doğal ortamlarda teşvik etmek, çocuğun orada olmaktan dolayı şanslı hissetmesini sağlar ve kendisinin ve çevresinin farkındalığını artırarak kendini gerçekleştirme yolculuğunun başlangıcını başlatır (Endenburg ve Baarda, 1995).

2.6. Hayvanlara Yönelik Tutum ve Davranışları Etkileyen Faktörler

Hayvanlara yönelik tutum ve davranışları etkileyen birçok faktör vardır. Çocuklar hem deneyimleri hem de çevresel öğrenmeleri ile hayvanlara yaklaşmaktadır (Aysu vd., 2025). Bu durum çocuğun çevresinde en önemli faktör olan aileyi ön plana çıkarmaktadır. Ailenin ve özellikle annenin davranışlarının özellikle ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Olatunji ve Viar-Paxton, 2020).

Hayvanlara yönelik tutum ve davranışları etkileyen faktörler arasında cinsiyet de önemli bir etmendir. Aysu ve diğerlerinin (2025) araştırmasında “Binicilik sporunun hayvanlarla iletişim kurmak açısından önemli olduğunu düşünüyorum” maddesinde kızların erkeklerden daha kararsız olduğu belirlenmiştir. Kızların binicilik sporları konusunda erkeklerden daha kararsız olmasının nedeninin, bu sporun daha çok erkeklerle ilgili olarak algılanması olduğu düşüncesinden (Aysu vd., 2025) hareketle kızlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farklılıklarının hayvanlara yönelik davranışlardaki belirleyiciliği öne çıkmaktadır. Bakıldığında kızlarda sorumluluk alma davranışları erkeklerden daha önce olgunlaşmakta (Slobodskaya ve

Kornienko, 2021), hatta kızlar evcil hayvanlara daha çok bağlanabilmektedir (Hirschenhauser vd., 2017).

İnsanların çeşitli ihtiyaçları için hayvanlara daha az bağımlı hale gelmeleri sonucu hayvanları hayatlarında tutmaya devam ederek ortaya çıkan evcil hayvan konusu (McClaskey, 2019), cinsiyetin yanında çocuğun hayvanlara yönelik davranışlarını etkileyebilmektedir. Evcil hayvanlar, tanıma, biliş, risk değerlendirmesi, bilişsel farkındalık, değerlendirme farkındalığı, duygu ve hisler gibi belirli becerilere sahiptir ve dolayısıyla duyarlıdırlar (Broom, 2010). Hayvanlarla etkileşim kuran çocuklarda stresin azaldığı, sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklendiği vurgulanmaktadır (Goldstein ve Rusu, 2018). Bu nedenle hem insan hem de hayvan için yararlı olan olumlu deneyimleri artırmak için belirli bir hayvan türü ile bir kişi veya durum arasında, insanın ve hayvanın özel ihtiyaçlarına ve hedeflerine uygun bir "eşleşmeyi" en iyi şekilde sağlamak önemlidir (Mueller, 2014). Çocuğun çevresini oluşturan ve yaşamını çevreleyen fiziksel, biyolojik etmenlerin yanında kültürel her türlü etmen de (Ravi, 2019) hayvanlara yönelik davranışlar üzerinde etkili olabilir. Hayvanlara yönelik davranışların kültürel tutumları ve kökenlerini anlamak, hayvan refahı konularını uygun toplumsal bağlamlarda anlamayı da kolaylaştırabilmektedir (Yamanashi vd., 2025). Çocuklar insan ve hayvan bakımının önemini öğretildiği sağlıklı ve olumlu ortamlarda büyürlerse, olumsuz davranışlar geliştirme olasılıkları azalmaktadır (Mota-Rojas vd., 2022).

İnsanın etrafındaki etkileşimde bulunduğu, örneğin insanlar veya hayvanlar gibi tüm bileşenlerin değerlendirilmesi gerekmektedir (Grandgeorge vd., 2019). Çünkü insanların doğal ortamlarında hayvanlarla karşılaşp etkileşime girdiklerinde zihinsel sağlıklarının ve esenliklerinin arttığını; sevgi, aidiyet, olumlu duygular, tatmin ve bakış açısı kazanma duygularının belirginleştiği bilinmektedir (Yerbury ve Lukey, 2021). Bu noktada çocukların çevre eğitimi deneyimleri de önemlidir. Eğitim yoluyla bilgilerinin artırılması, çocukların hayvanlara yönelik davranışları üzerinde olumlu etkilere sahip olabilir (Muldoon vd., 2016).

2.7. Hayvanların Çocuk Gelişimine Etkisi

Tarih boyunca insanlar çeşitli nedenlerle hayvanlarla ilişkiler geliştirmiştir. Hayvanlar, çocukların duygusal gelişiminde, özellikle öz saygı, özerklik ve başkalarına karşı empati gelişiminde özel bir rol oynayabilir (Fonseca vd., 2011). Bergesen (1989) bir okul sınıfında refakatçi hayvan bulundurmanın etkileri üzerine yaptığı 9 aylık bir çalışmada, çocukların öz saygı puanlarının önemli ölçüde arttığını, Covert ve diğerleri (2016), refakatçi hayvan sahibi olan gençlerin, olmayanlara göre öz saygı ölçümünde daha yüksek puan aldığını bulmuştur. Poresky ve diğerleri (1988), gelişmiş bilişsel gelişimin çocuklar ve refakatçi hayvanlar arasındaki bağla ilişkili olduğunu bulmuştur. Refakatçi hayvan sahibi olmanın dil edinimini kolaylaştırabileceği ve çocuklarda sözel becerileri artırabileceği öne sürülmüştür. Hayvanlar hakkında konuşmak çocuklar için en eğlenceli konulardan biri olmaktadır. Çocuklar hayvanlar hakkında konuşarak akranlarıyla iletişim kurma fırsatına sahip olmaktadır. Hayvanlar hakkında konuşulacak çok şey olduğu için bu onların yeni arkadaşlar edinmelerine yardımcı olabilmekte, dil becerisi açısından konuşma becerisini ve kelime dağarcığını geliştirmektedir.

Hayvanlarla ilgilenmek, oynamak çocukların fiziksel olarak daha aktif olmalarını sağlamaktadır. Çocuklar hayvanları taklit etmeyi sevmekte ve bunu yaparken sürekli olarak oradan oraya hareket etmektedir. Fiziksel gelişime katkı sağlayan bu hareketler küçük ve büyük kas hareketlerinin gelişimini artırmaktadır (McCardle vd., 2011).

Karşılıklı fayda sağlayan bir insan-hayvan ilişkisinden kaynaklanan adaptif gelişimsel düzenlemelerin etkisiyle ilgili bir diğer önemli araştırma alanı da sosyal becerilerdir. İnsanların birbiriyle kurduğu ilişkilerde yüz ifadelerinin ve karşılıklı göz temasının düzenlenmesi ve farkındalığı, olumlu sosyal etkileşimlerde bulunmak için kritik öneme sahiptir. Benzer şekilde, köpekler de sahiplerinin yüz ifadelerindeki ve göz temasındaki değişikliklere karşı özellikle hassastır. Bu nedenle, köpeklerle etkileşim, uygun yüz ifadelerini ve göz temasını pratik etmenin bir yolu olabilir ve bu beceriler insanların birbirleriyle olan ilişkilerine de yansırabilir (Bergesen, 1989).

Hayvanlar, insan ekolojisinde birçok farklı işlev ve amaca hizmet etmektedir. Bu birçok işlev, hayvanların hayatımızdaki önemini vurgulamakta, ancak aynı zamanda hayvanların rolü ve onlara saygılı davranma sorumluluğu hakkında nasıl düşünüldüğü konusunda ahlaki zorluklar da oluşturmaktadır. Bu zorluklar, gençlere zorlu ahlaki meselelerle başa çıkmanın incelikli yollarını geliştirmeleri için bir fırsat sunabilmektedir (Mueller, 2014).

Özellikle gençler için hayvanlar, karmaşık ahlaki bilişlerin geliştirilmesi için bir bağlam sağlayabilmektedir. Örneğin, Kahn ve meslektaşlarının (2008) çalışmaları, çocukların yarasalara maruz kaldıklarında hem korku hem de şefkat duygularını aynı anda ifade edebildiklerini göstermiştir. Altı yaşından küçük çocuklar hem korkuyu deneyimleyebilmiş hem de aynı hayvanla olumlu bir ahlaki bağ kurabilmiş ve o hayvanın haklarını anladıklarını ifade edebilmişlerdir. Çocuklar, yarasalara karşı şefkat duygularını, aynı anda hissettikleri korku duygularından farklı olarak göstererek, kendi bakış açılarından farklı bir bakış açısını anlama becerisi göstermişlerdir. Bu bulgular, gençlerin ahlaki gelişim sürecinin bir parçası olan bakış açısı edinme becerilerini geliştirmenin bir parçası olarak hayvanlarla yaşadıkları deneyimleri bütünleştirebildiklerini göstermektedir. Benzer şekilde, insanların hayvanlarla olan ilişkilerinin sosyal doğası, ahlaki gelişimin önemli bileşenleri olan karşılıklılık ve şefkat davranışlarına giden bir yol görevi görmektedir (Mueller, 2014).

2.8. Konu ile İlgili Araştırma Özetleri

Çocukların hayvanlara yönelik davranışları ile ilgili ulusal ve uluslararası araştırma özetlerine tarih sırasına göre aşağıda yer verilmiştir.

Binngießer ve diğerleri (2013) tarafından yürütülen çalışma Almanya’da çocuklar ve ergenler arasında hayvanlara yönelik tutumlarla ilgili yapılan ilk çalışmadır. 11-17 yaş arası 543 öğrenciden (261 erkek, 282 kız) oluşan gruba Hayvan Tutum Ölçeği (AAS) ve Ara Tutum Ölçeği (IAS) gibi iki farklı bir anket sunulmuştur. Araştırmada hayvanlara yönelik tutumları belirlemede cinsiyet ve yaş önemli faktörlerler arasında olduğu, hayvan yanlısı tutumların yaşla birlikte azaldığı

ve kızların erkeklere göre daha olumlu tutumlar gösterdiği tespit edilmiştir. Evcil hayvan sahipliği ve hayvanlarla ilgili faaliyetler, hayvanlara karşı daha olumlu tutumlarla ilişkilendirilirken, et tüketimi daha düşük hayvan yanlısı tutumlarla ilişkili bulunmuştur.

Fonseca ve diğerleri (2014) yürüttüğü çalışmada, ilkokul çocuklarının hayvanlara insancıl muameleye yönelik tutumlarına ilişkin veriler sunmaktadır. Çalışmaya aynı okulun 2. ve 4. sınıfından 8-10 yaşları arasında 43 öğrenci katılmıştır. Çalışma sonucunda proje kapsamında hayvanlara insancıl muameleyi destekleyen programa tabi olan çocukların olmayanlara göre hayvanlara yönelik tutumlarında olumlu yönde anlamlı farklar bulunmuştur.

Hawkins ve Williams (2017) yaptıkları çalışma ile çocuklukta evcil hayvanlara bağlanma ile bakım ve arkadaşlık davranışları, şefkat ve hayvanlara karşı tutumlar arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu çalışma ayrıca sosyo-demografik farklılıkları, özellikle evcil hayvan sahipliği ve evcil hayvan türünü de incelemiştir. Birleşik Krallık, İskoçya'da binden fazla 7-12 yaş arası çocukla yapılan bu araştırma çocukların çoğunun evcil hayvanlarına güçlü bir şekilde bağlandığını, ancak bağlanma puanlarının evcil hayvan türüne ve çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırma, evcil hayvanlara bağlanmanın şefkat, bakım ve evcil hayvan odaklı arkadaşlık davranışlarıyla kolaylaştırıldığını ve evcil hayvanlara bağlanmanın hayvanlara karşı olumlu tutumları önemli ölçüde öngördüğünü göstermiştir.

Hirschenhauser ve diğerleri (2017) çalışmasında çocukların davranışsal olarak insanlara benzer hayvanlarla daha yoğun ilişkilere sahip olup olmadıklarını ve 11-14 yaş arası çocuklar ile evcil hayvanları arasındaki ilişki örüntülerinin, 6-10 yaş arası çocukların ilişki örüntülerinden farklı olup olmadığını araştırmıştır. Ayrıca evcil hayvanla ilişki kalitesinin çocukların yaşı, cinsiyeti ve kardeş sayısı ile ilişkili olup olmadığını da araştırmış, çocuklar ile evcil hayvanları arasındaki bireysel bağlanma türü ve bağlanma kalitesi hakkındaki veriler bir anket kullanılarak toplanmıştır. Sonuçlar, daha küçük çocukların evcil hayvanlarla ilişkilerinin açıkça değiştiğini göstermektedir. Her iki yaş grubunda da cinsiyetin ilişki kalitesi üzerindeki etkileri bulundu; özellikle kızlar evcil hayvanlarıyla yoğun ilişkiler

bildirdiler. Cinsiyete ek olarak, kardeşi olmayan çocuklar, kardeşi olan çocuklara göre evcil hayvanlarına daha güçlü bağlandılar. Veriler, küçük çocukların özellikle köpekler ve kediler gibi evcil hayvanlarla yüksek kaliteli ilişkiler geliştirdiğini ve kuşlar veya balıklar gibi diğer evcil hayvan türleriyle daha az ilişki kurduğunu göstermektedir. Daha büyük çocuklar da diğer evcil hayvan türlerine güçlü bir şekilde bağlanabilmişlerdir.

Evans ve arkadaşları (2018) araştırmasında 6 ile 18 yaş arasında 12 yıllık bir süre boyunca daha çevreci tutumları olan annelerle büyüyen bireylerin ileriye dönük uzunlamasına analiz sonucunda genç yetişkinler olarak daha çevreci davranışlarda bulunduğunu ortaya koymuştur.

Menor-Campos ve diğerlerinin (2019) yaptıkları çalışmada, İspanyol çocukların hayvanlara yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlandı. 12 maddelik bir ölçek olan Çocuklar İçin Kısa Hayvan Tutumları Ölçeği (BATAC), 6 ile 13 yaşları arasındaki 416 İspanyol ilköğretim çocuğu tarafından dolduruldu. Yaş, sınıf, bir evcil hayvana sahip olma ve çocukların hayvanlar hakkındaki görüşleri gibi demografik değişkenlerin, çocukların hayvanlara yönelik tutumlarıyla ilişkili olduğu gösterildi. Yaşları daha büyük olan, lise son sınıfta olan, evde köpek veya küçük bir evcil hayvan beslemek daha yüksek hayvan yanlısı tutumlarla ilişkilendirilmiştir. Diğer evcil hayvan türleri (örneğin; kediler, kuşlar, sürüngenler veya balıklar) ve çocukların cinsiyeti, hayvanlara yönelik tutumlarla ilişkili bulunmamıştır.

Peker ve Ceylan (2020) çalışmasında ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının ve çevreye yönelik sorumlu davranışlarının incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmaya 1424 dördüncü sınıf öğrencisi dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri ‘Kişisel Bilgi Formu’, ‘Çevreye Yönelik Sorumlu Davranış Ölçeği’ ve araştırmacı tarafında geliştirilen ‘Çevreye Yönelik Tutum Ölçeği’ ile toplanmıştır. Araştırma bulguları, öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu; kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha olumlu tutuma sahip olduklarını; yaş olarak daha küçük öğrencilerin diğer yaş seviyelerindeki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin çevreye yönelik sorumlu davranışlarının görülme sıklığı düzeyinin ‘Sık Sık Yaparım’ ile yüksek düzeyde

olduğu ve evcil hayvana sahip öğrencilerin çevreye yönelik daha sorumlu davranışa sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin tutum sıra ortalamaları ve sorumlu davranış ortalamaları dikkate alındığında anne-babanın öğrenim durumu ve aylık geliri arttıkça, öğrencilerin çevreye yönelik tutum sıra ortalamalarının ve sorumlu davranış ortalamalarının yükseldiği ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin çevreye yönelik tutumları ile çevreye yönelik sorumlu davranışları arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Jerger ve diğerleri (2022) Hayvan Programlarının Çocukların Yerel Yaban Hayatına Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi başlıklı çalışmada, hayvan programlarının, bireylere hayvanlara yaklaşma ve onlar hakkında ilgi çekici sohbetlere katılma fırsatı sunarak tutumları değiştirme potansiyeline sahip etkileşimli ve eğitici deneyimlere bir örnek olduğunu göstermiştir. Ohio Yaban Hayatı Merkezi'ndeki yaz kamplarıyla bir hayvan programı değerlendirmesi yaparak, çocukların yerel yaban hayatıyla olan bağlarını ve yerel yaban hayatının yakınında yaşama isteklerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Kampçıların hayvan programından önce ve sonra bağ kurma ve isteklilik puanlarında genel bir artış görülmüştür.

Busch ve arkadaşları (2022) çalışmada evcil hayvan sahipliğinin hayvanlara yönelik farklı değerler ve tutumlarla ilişkilerini analiz etmiştir. Araştırmaya 2500 katılımcı dahil edilmiştir. Sonuçlar evcil hayvan sahipliğinin hayvanlara yönelik daha genel değerler ve tutumlarla güçlü ilişkisi olduğunu göstermektedir. Evcil hayvan sahipleri, örneğin hayvanları korumaya daha fazla dahil olmakta ve hayvanlara temel haklar verilmesinden yana olmaktadır. Bulgular, evcil hayvan sahibi olmanın sahiplerinin hayvanlara yönelik tutumlarıyla ilişkili olduğunu, ancak bu ilişkinin tutumların özgüllüğüne bağlı olarak değiştiğini göstermektedir.

Gözün Kahraman ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan çalışmanın amacı ise evcil hayvan sahibi olmanın çocukların psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisini incelemektir. Ayrıca çocukların psikolojik iyi oluş düzeyleri çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba öğrenim durumu, anne çalışma durumu ve algılanan gelir durumu değişkenlerine göre incelemiştir. Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen araştırmada nedensel karşılaştırma araştırma modelini kullanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunda 9-12 yaş grubundan 51 kız ve 49 erkek çocuk olmak üzere toplam 100 çocuk bulunmaktadır. Çalışmaya katılan çocukların %50'si bir evcil hayvana sahipken %50'sinin evcil hayvanı bulunmamaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve çocukların psikolojik iyi oluşlarını ölçmek için “Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularında, evcil hayvana sahip olan çocukların psikolojik iyi oluş puanları ve evcil hayvana sahip olmayan çocukların psikolojik iyi oluş puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Evcil hayvana sahip olan çocukların psikolojik iyi oluş puanları anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Calderón-Amor ve diğerleri (2023) çalışmasında 3. ve 4. sınıftaki 286 çocuğa hayvanlara karşı insancıl muameleye yönelik tutumları ölçen Orta Düzey Tutum Ölçeği uygulamış ve okul türü, sınıf, cinsiyet, evcil hayvana sahip olma durumu, köpeklerin yüz ifadelerinin doğru tanınması ve empati gibi değişkenlerle ilişkisini analiz etmiştir. Daha yüksek insan odaklı empati puanlarına sahip çocuklar, dördüncü sınıf çocukları ve köpeğin yüzündeki mutluluk duygusunu daha doğru tanıyan çocuklar, hayvanlara karşı insancıl muameleye karşı daha olumlu tutumlarla ilişkilendirilmiştir.

Halbreich ve diğerleri (2023) çalışmasında bir evcil hayvanla yaşamının ergenlik çağındaki çocukların akranlarına karşı sosyal davranış profilleri ve akran ağının büyüklüğü ile ilişkili olup olmadığını araştırmak için kişi merkezli bir yaklaşım kullanmıştır. Bu çalışmada, Amerika’da yaşayan ergenlerin büyük ve ulusal düzeyde temsili bir veri kümesi olan Ergen Beyin Bilişsel Gelişim Çalışması'ndan elde edilen veriler kullanılmış, sonuçlarda 5218 ergenin kesitsel bir örneğinde, gençlerin dört farklı akran sosyal davranış profiline kümелendiği bulunmuştur. Köpeklerle yaşayan ergen kızların, evcil hayvanı olmayan veya diğer türde evcil hayvanları olan gençlerle karşılaştırıldığında yüksek saldırganlık profilinde olma olasılığı daha düşük bulunmuştur.

Iqbal ve arkadaşları (2025) çalışmasında, COVID-19 salgını sırasında çocukların evcil hayvan bağlanması ile çocukların evcil hayvanlarından aldıkları rahatlık algıları arasındaki bağlantıyı araştırmış ve çocukların hayvanlara davranışlarının bu bağlantıyı düzenleyip düzenlemediğini test etmiştir. Veriler,

çocukları ve evcil hayvanları hakkında bilgi veren 685 ebeveynden oluşan bir çevrimiçi ebeveyn anketi kullanılarak toplanmıştır. Evcil Hayvan Bağlanma Ölçeği (PAS)-ebeveyn raporu, Çocukların Hayvanlara Muamelesi Anketi (CATQ) ve COVID-19 Sırasında Çocukların Evcil Hayvanlardan Aldığı Rahatlığın yeni bir ölçüsü kullanılmıştır. Çocukların evcil hayvan bağlanması, COVID-19 sırasında evcil hayvanlardan alınan ve algılanan rahatlığı önemli ölçüde öngörmüştür. Çocukların COVID-19 sırasında evcil hayvanlara olan bağlılıkları ile evcil hayvanlardan algıladıkları rahatlık arasındaki önemli bağlantı, çocukların hayvanlara olan davranışlarıyla kısmen dengelenirken, evcil hayvanlarıyla daha az olumlu davranış sergileyen çocuklarda, çocukların evcil hayvanlara olan bağlılıkları ile COVID-19'dan aldıkları rahatlık arasındaki bağlantı daha güçlü bulundu.

Mihelič Oražem ve Tomažič (2025) tarafından yapılan araştırmada Kolombiya, Fransa, Almanya ve Hindistan'daki iki bölge (Raipur ve Kalyani) olmak üzere beş coğrafi bölgedeki ergenlerde hayvan refahına yönelik tutumlar analiz edilmiştir. Bireyler Hayvanlara Karşı Bileşik Saygı Ölçeği'ne (CRAS-S) yanıt verdiler. CRAS-S puanı, hayvan refahına yönelik tutumların hayvanların araştırmalarda kullanımı, yiyecek olarak, evcil hayvan olarak, eğlence için, giyim için kullanılması, çiftlik hayvanı yetiştiriciliği ve hayvanların korunması ve ayrıca hayvanlardan üstün hissetme veya şefkat gibi duygusal yönleri içeren on farklı yönünü içermektedir. Bu çalışmaya toplam 627 erkek ve 506 kadın katılmıştır. Kadınlar erkeklerden önemli ölçüde daha yüksek puan almış.

Aysu ve diğerlerinin (2025) yürüttükleri bu çalışmada çocukların hayvanlar hakkındaki düşüncelerini çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya Ankara'da 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflara devam eden 411 çocuk katılmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan bir anket formu ile toplanmıştır. Ankette, çocukların demografik bilgilerine ilişkin soruların yanı sıra, çocukların hayvanlar hakkındaki düşüncelerini belirlemeye yönelik yedi soru yer almaktadır. Hayvanlara Yönelik Düşünceler Anketi maddelerinden elde edilen veriler üzerinde cinsiyet, sınıf ve evcil hayvana sahip olma durumu değişkenlerine göre grup farklılıklarını incelemek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, kız çocuklarının "Binicilik sporunun hayvanlarla iletişim kurma açısından önemli

olduğunu düşünüyorum" maddesinde erkek çocuklara göre anlamlı derecede daha fazla kararsız oldukları ve "Hayvanlarla ilgili konuları severim" maddesinde ise 6-8. sınıflara devam eden çocukların katılmama ve kararsız kalma eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, "Sokaktaki hayvanlara dikkatli yaklaşılması gerektiğini düşünüyorum" maddesinde 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin katılmama eğiliminde olduğu, "Hayvanlarla ilgili konuları severim, hayvanların sahiplenilmesi gerektiğini düşünüyorum, sokak hayvanlarının uygun koşullarda yaşama hakkı olduğunu düşünüyorum" maddelerinde ise evcil hayvanı olmayan çocukların kararsız kalıp yalnızca ilgili maddelere katıldıkları, evcil hayvanı olan çocukların ise tamamen katılma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Ulusal ve uluslararası araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde çocukların çoğu evcil hayvanlarına güçlü bir şekilde bağlanmakta ve bu bağlanma hayvanlara karşı davranışlarını olumlu yönde etkilemekte (Hawkins ve Williams, 2017), genel olarak çocuklardaki çevreci tutumlar annelerinin çevreci tutumlarından (Evans vd., 2018), anne-babanın öğrenim durumu ve aylık gelirinden etkilenmektedir (Peker ve Ceylan, 2020). Ayrıca hayvanlara (Binngießer vd., 2013) ve çevreye (Peker ve Ceylan, 2020) yönelik olumlu tutumlar yaşla birlikte azalmakta, yine kızlar kızlar erkeklere göre hayvanlara (Binngießer vd., 2013; Mihelič Oražem ve Tomažič, 2025) ve çevreye (Peker ve Ceylan, 2020) karşı daha olumlu tutumlar göstermekte ve kızlar evcil hayvanlarıyla daha yoğun ilişkiler kurmaktadır (Menor-Campos vd., 2019).

Cinsiyet özellikleri ile ilgili olarak yine kız çocuklar "Binicilik sporunun hayvanlarla iletişim kurma açısından önemli olduğunu düşünüyorum" maddesinde erkek çocuklara göre anlamlı derecede daha fazla kararsız olmaktadır (Aysu vd., 2025). Bunun yanında evcil hayvanlara sahip olan çocukların psikolojik iyi oluş puanları anlamlı düzeyde daha yüksek olmakta (Gözün Kahraman vd., 2023), evcil vanı olan kız çocukların düşük saldırganlık profilinde olma olasılığı yüksek olmaktadır (Iqbal vd., 2025). Evcil hayvana sahip olma konusunda evcil hayvanları olan çocuklar hayvanlarla ilgili konuları sevmekte, hayvanların sahiplenilmesi gerektiğini, sokak hayvanlarının uygun koşullarda yaşama hakkı olduğunu düşünmektedir (Aysu vd., 2025). Evcil hayvana sahip olma (Binngießer vd., 2013; Busch vd., 2022), düşük et tüketimi (Binngießer vd., 2013), hayvanlarla ilgili

faaliyetlere (Binngießer vd., 2013), eğitimlere (Fonseca vd., 2014) katılma, çocukların sahip olduğu empatik beceriler (Calderón-Amor vd., 2023) hayvanlara karşı daha olumlu tutumlarla ilişkilendirilmekte, bu tür kamplar (Jerger vd., 2022) hayvanlarla bağ kurmayı da artırmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi gibi başlıklara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesini amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli benimsenmiştir. Tarama modelleri var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2016). Betimsel tarama modeli, araştırma değişkenlerine ait nicel verilerin toplanmasına, analiz edilmesine ve açıklanmasına imkân tanımaktadır (Büyüköztürk vd., 2014).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 eğitim-öğretim dönemi bahar yarıyılında hayvan hizmetlerinin sunulduğu, sokak hayvanlarının az görüldüğü, kıyı bölgesinde yoğun kuş çeşitliliğinin olduğu İstanbul İli Pendik İlçesi'ndeki ilkokulların dördüncü sınıfları ile ortaokulların beş, altı, yedi ve sekizinci sınıflarına devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Nicel araştırmalarda, daha çok sayıda birey, olay veya olgu grubunu içeren evren, belirli yöntemler kullanılarak daha küçük ve araştırmaya uygun bir örnekleme dönüştürülür (Neuman, 2007). Bu kapsamda çalışmada örneklem seçimine gidilmiş olup basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile örneklem grubu belirlenmiştir. Basit seçkisiz örnekleme, evrendeki her birimin örnekleme girme olasılığının eşit ve birbirinden bağımsız olduğu bir örnekleme yöntemidir (Yıldız, 2017).

Araştırmada örneklem grubunun uygunluğunu test etmek amacıyla güç analizi (G*Power) yapılmıştır. G*Power yazılımı ile yapılan analizlere göre istatistiksel gücün 0.95 olabilmesi için minimum örneklem büyüklüğü 305 olması

gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmaya İstanbul ili Pendik ilçesindeki ilkokul dördüncü sınıf ile ortaokullara devam eden ve çalışmaya katılmayı kabul eden ve tipik gelişim gösteren 350 çocuğun dahil edilmesi planlanmıştır.

Araştırmanın yapılabilmesi için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Bilimleri Etik Kurulu'ndan 27.09.2024 tarihli E-84892257-300-292396 sayılı etik onay (Ek-1) alınmıştır. Etik kurul onayından sonra ulaşılabilirlik açısından İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğünden izinler alınmış, ilkokul ve ortaokul yöneticileri ve eğitimcileri ile görüşülmüş bu görüşmeler doğrultusunda çocukların ebeveynlerine ulaşılmış, araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili ebeveynlere bilgi notu ile Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ek-2) gönderilmiş ve çocukların ebeveynlerinden onam alınmıştır. Bu kapsamda araştırmaya İstanbul İli Pendik İlçesinde yaşayan, tipik gelişim gösteren, araştırmaya gönüllü olarak katılan, ebeveynlerinden onam alınan ilkokul dördüncü, ortaokul beş, altı, yedi ve sekizinci sınıfa devam eden ilkokulun dördüncü sınıfında öğrenim gören 119 çocuk ve ortaokul dört-sekizinci sınıflarda öğrenim gören 448 çocuk olmak üzere toplam 667 çocuk dahil edilmiştir.

Araştırmaya dahil olan çocukların ve ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1 Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların ve Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (n=667)

Değişken	Grup	Sınıf Düzeyleri										Toplam	
		4.sınıf		5.sınıf		6.sınıf		7.sınıf		8.sınıf			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kız	53	44.5	40	44.0	56	50.9	106	50.5	59	43.1	314	47.1
	Erkek	66	55.5	51	56.0	54	49.1	104	49.5	78	56.9	353	52.9
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	60	50.4	60	65.9	68	61.8	127	60.5	58	42.3	373	55.9
	2 ve Daha fazla kardeş	59	49.6	31	34.1	42	38.2	83	39.5	79	57.7	294	44.1
Doğum Sırası	İlk çocuk	52	43.7	48	52.8	50	45.5	89	42.4	49	35.8	288	43.2
	2. ve daha sonraki çocuk	67	56.3	43	47.3	60	54.6	121	57.6	88	64.2	379	56.8
Anne Öğrenim Durumu	Ortaokul ⁻	46	38.7	28	30.8	32	29.1	103	49.1	81	59.1	290	43.5
	Lise ⁺	73	61.3	63	69.2	78	70.9	107	51.0	56	40.9	377	56.5

Tablo 3.1 (devam)

Baba Öğrenim Durumu	Ortaokul ⁻	26	21.9	14	15.4	26	23.6	87	41.4	61	44.5	214	32.1
	Lise ⁺	93	78.2	77	84.6	84	76.4	123	58.6	76	55.5	453	67.9
Anne Çalışma Durumu	Evet	42	35.3	41	45.1	40	36.4	84	41.0	46	34.1	253	38.3
	Hayır	77	64.7	50	54.9	70	63.6	121	59.0	89	65.9	407	61.7
Evcil Hayvana Sahip Olma Durumu	Evet	35	29.4	36	39.6	52	47.3	82	43.6	50	36.5	255	38.2
	Hayır	84	70.6	55	60.4	58	52.7	106	56.4	87	63.5	412	61.8

Tablo 3.1’de çocukların demografik bilgilerine ilişkin özellikler sınıf düzeyinde verilmiştir. Tablo genel olarak özetlenecek olursa; çocukların %52.9’u (n=353) erkek olup % 55.9’u (n=373) tek kardeşe sahip ve %56.8’i (n=379) ikinci ve/veya daha sonraki doğum sırasına sahiptir. Anne öğrenim durumuna bakıldığında %56.5’i (n=377) lise ve üzerinde, babaların öğrenim durumu ise çoğunlukta (n=453) lise ve üzerindedir. Diğer yandan annelerin çoğu (n=407) çalışmamaktadır. Ayrıca çocukların evinde evcil hayvan olma durumu incelendiğinde %38.2’sinin (n=255) evcil hayvana sahip olduğu tabloya yansımaktadır. Araştırmaya dahil edilen babaların tamamına yakınının çalışıyor olması nedeniyle analize dahil edilmemiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuklara ve ebeveynlere ilişkin özellikleri belirlemek amacıyla hazırlanan “Genel Bilgi Formu” (Ek-3) ve çocukların hayvanlara karşı davranışlarını belirlemek amacıyla “Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği” (Ek-4) kullanılmıştır.

3.3.1. Genel Bilgi Formu

Genel Bilgi Formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olup çocukların sınıf düzeyi, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın öğrenim durumu, çalışma durumu, evcil hayvana sahip olma durumu gibi demografik bilgileri elde etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği

Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği, çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının belirlenmesi amacıyla Aysu ve diğerleri (2021) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde 2020-2021 öğretim yılında Ankara il genelinde ilkokulların dördüncü sınıflarına ve ortaokulların beş, altı, yedi ve sekizinci sınıflarında öğrenim gören 359 çocuk ile çalışılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizi yapılmıştır. AFA sonucunda öz değeri diğer faktörlerden daha yüksek olan ve açıkladığı varyansı (%44,18) daha yüksek olan tek faktör ve 11 sorudan oluşan bir ölçek elde edilmiştir.

Ölçek beşli likert tipinde olup ölçekteki sorulara “çok sık yaptım, sıklıkla yaptım, ara sıra yaptım, çok az yaptım, hiç yapmadım” seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap verilebilmektedir. DFA sonucunda, ölçeğin daha önce belirlenen yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir. Uyum indeksleri $\chi^2=483,12$, $X^2/sd= 4,06$, $RMSEA=0,076$, $CFI=0,92$, $IFI=0,92$, $NNFI=0,91$ ve $NFI=0,91$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında ise cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve bu değer .90 olarak tespit edilmiş olup ölçeğin güvenirliğinin sağlandığına karar verilmiştir (Cronbach, 1990). Yapılan analizler sonucu ölçeğin çocukların hayvanlara yönelik davranışlarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Maddeler “çok sık yaptım”dan, hiç yapmadım”a doğru 5’ten 1’e göre puanlanmakta, ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği hayvanlara yönelik davranışların olumlu yönde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma için güvenirlik katsayısı hesaplanmış olup 0.88 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğini geliştiren araştırmacılar ile e-posta aracılığıyla iletişime geçilerek izinler alınmıştır (Ek-5).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın, etik kurallara uygun şekilde gerçekleştirileceğine dair Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulu'ndan (Tarih:01.07.2024, Karar no: 06/786) etik izin alınmıştır (Ek-1). Etik kurul izninden sonra İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden uygulama izinleri alınmıştır. Daha sonra İlkokul ve ortaokul yöneticileri ve eğitimcileri ile görüşülmüş bu görüşmeler doğrultusunda çocukların ebeveynlerine ulaşılmış, araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili ebeveynlere bilgi notu ile Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ek-2) gönderilmiş ve çocuklarının araştırmaya katılmalarını kabul etmeleri durumunda formu imzalamaları istenmiştir. Bu doğrultuda çocukların öğrenim gördüğü okullara 03.02.2025-13.03.2025 tarihleri arasında gidilmiş olup eğitim-öğretim sürecini engellemeden, öğretmenlerin çocuklar için uygun gördüğü derslerde veriler toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada veriler toplandıktan sonra excel programına işlenmiş olup sonrasında SPSS paket programına aktarılmıştır. Veriler analiz edilmeden önce verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı kolmogrov smirnov testi ve çarpıklık-basıklık değerleri ile değerlendirilmiştir. Kolmogorov Smirnov testi istatistiksel olarak anlamlı bulunsa da ($p>.05$), çarpıklık değerinin .019 ve basıklık değerinin .738 olması nedeniyle dağılımın normallikten önemli ölçüde sapmadığına karar verilmiştir (Uysal ve Kılıç, 2022). Bu nedenle parametrik istatistikler ile analize devam edilmiştir. Tüm analizler için anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Aşağıda yapılan istatistiksel analizler sunulmuştur:

- İlkokulların dördüncü sınıfa ve ortaokulların beş, altı, yedi ve sekizinci sınıflarına devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen toplam puanın sınıfa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA ile incelenmiştir. Gruplar arası farklılıklarda Post-hoc testi olarak Bonferroni testi kullanılmıştır.

- Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen toplam puanın cinsiyetine, kardeş sayısına, doğum sırasına, anne- baba öğrenim durumuna, anne- çalışma durumuna ve evcil hayvan besleme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi ile incelenmiştir. Bu incelemeler her bir sınıf düzeyi için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Sınıf düzeyine göre yapılan bu analizlerde örneklem büyüklüğünün yeterli gelebilmesi için kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve baba öğrenim durumu değişkenleri tekrar kodlanarak ikili kategoriye dönüştürülmüştür.

3.6. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmada etik kurul kararı Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 27.09.2024 tarihinde alınmıştır (Ek-1). Araştırmada kullanılan Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği için ölçeği geliştiren araştırmacılar ile e-posta aracılığıyla iletişime geçilmiş ve izin alınmıştır (Ek- 5). Ayrıca çalışma başlamadan önce ebeveynlerle okul yöneticileri ve eğitimciler aracılığıyla görüşülerek ebeveynlere Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ek-2) gönderilmiş, bu sayede araştırmaya çocuklarının katılabilmeleri için onam alınmıştır. Onam formu aracılığıyla ebeveynlere; yapılacak çalışmanın amacı, paylaşılan bilgilerin gizli tutulacağı ve çalışmadan istedikleri zaman çocuklarının ayrılacakları konusunda bilgi verilmiş ve onam formunu doldurmaları ve imzalamaları istenmiştir.

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, çocukların hayvanlara yönelik davranışlarını belirlemek için İstanbul İli Pendik İlçesinde yaşayan, tipik gelişim gösteren, çalışmaya gönüllü katılan ve ebeveynlerinden onam alınan ilkokulun dördüncü sınıf ve ortaokul dört-sekizinci sınıf çocuklarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

4. BULGULAR

Bu bölümde çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü ANOVA ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.1’de yer almaktadır.

Tablo 4.1 Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Sınıf Düzeyine Göre İncelenmesi

Sınıf	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Farklılıklar
4. sınıf	119	32.63	9.66	4.81	.001	4-8
5. sınıf	91	33.74	9.45			5-8
6. sınıf	110	33.60	10.03			6-8
7. sınıf	210	32.93	10.39			7-8
8. sınıf	137	29.09	9.50			
Toplam	667	32.31	10.01			

Tablo 4.1’e göre Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden alınan puanlara ait ortalamaların çocukların devam ettiği sınıfın düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir ($F(4, 662) = 4.81, p < .01$). Bu bulgu hayvanlara yönelik davranış puanlarının çocukların sınıf düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Bu farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını belirleme amacıyla yapılan Bonferoni testi bulgularına göre sekizinci sınıfa devam eden çocukların puan ortalamasının ($X = 29.09$) dördüncü sınıf ($X = 32.63$), beşinci sınıf ($X = 33.74$), altıncı sınıf ($X = 33.60$) ve yedinci sınıfa devam eden ($X = 32.93$) çocukların puan ortalamasından daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber çocukların hayvanlara yönelik davranışlarına ilişkin puan ortalamalarının 32.31 olduğu belirlenmiş, bu doğrultuda ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 55, en düşük puanın 11 olduğu dikkate alındığında, çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.

İlkokul dördüncü sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemeler için t testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.2 İlkokul Dördüncü Sınıfa Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	53	33.98	8.95	1.37	117	.173
	Erkek	66	31.55	10.13			
Kardeş sayısı	Tek	60	30.38	9.98	-2.62	117	.010
	2+	59	34.92	8.83			
Doğum sırası	İlk	52	31.52	9.81	-1.11	117	.271
	2+	67	33.49	9.53			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	46	33.48	8.40	0.76	117	.450
	Lise ve üstü	73	32.10	10.40			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	26	34.58	9.00	1.16	117	.247
	Lise ve üstü	93	32.09	9.82			
Anne çalışma	Çalışıyor	42	32.79	10.61	0.13	117	.898
	Çalışmıyor	77	32.55	9.17			
Evcil hayvan	Evet	35	36.03	8.98	2.53	117	.013
	Hayır	84	31.21	9.63			

Tablo 4.2’de 4. sınıfa devam eden çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının bazı demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen toplam puanın kardeş sayısı ve evcil hayvan sahipliğine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kardeş sayısı iki ve daha fazla olan çocukların ortalama puanının tek çocuk olanlardan; evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. İki veya daha fazla kardeşi olan çocukların ve evcil hayvan sahibi çocukların hayvanlara yönelik daha olumlu tutumlar sergilediği görülmektedir. Diğer yandan, cinsiyet, kardeş sırası, anne- baba öğrenim durumu ve annenin çalışma durumu gibi değişkenlerde anlamlı farklılıklar saptanmamıştır.

Ortaokul beşinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemeler için t testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.3’te yer almaktadır.

Tablo 4.3 Ortaokul Beşinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	40	34.90	9.15	1.04	89	.301
	Erkek	51	32.82	9.67			
Kardeş sayısı	Tek	60	32.98	9.28	-1.06	89	.293
	2+	31	35.19	9.76			
Doğum sırası	İlk	48	34.31	10.03	0.61	89	.542
	2+	43	33.09	8.83			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	28	32.54	8.85	-0.81	89	.422
	Lise ve üstü	63	34.27	9.73			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	14	31.29	9.66	-1.06	89	.294
	Lise ve üstü	77	34.18	9.41			
Anne çalışma	Çalışıyor	41	34.85	9.60	1.02	89	.310
	Çalışmıyor	50	32.82	9.33			
Evcil hayvan	Evet	36	35.72	8.15	1.64	89	.105
	Hayır	55	32.44	10.07			

Tablo 4.3 incelendiğinde, ortaokul beşinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın hiçbir değişkene göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Ortaokul altıncı sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi sonuçları Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4 Ortaokul Altıncı Sınıfa Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	56	37.46	8.45	4.44	108	.000
	Erkek	54	29.61	10.05			
Kardeş sayısı	Tek	68	33.71	9.96	0.13	108	.898
	2+	42	33.45	10.27			
Doğum sırası	İlk	50	35.24	9.56	-1.68	208	.094
	2+	60	32.25	10.29			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	32	30.84	9.93	-1.87	108	.064
	Lise ve üstü	78	34.74	9.91			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	26	33.73	10.22	0.07	108	.944
	Lise ve üstü	84	33.57	10.04			
Anne çalışma	Çalışıyor	40	35.00	10.95	1.10	108	.274
	Çalışmıyor	70	32.81	9.46			
Evcil hayvan	Evet	52	36.40	9.68	2.86	108	.005
	Hayır	58	31.10	9.75			

Tablo 4.4'te ortaokul altıncı sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden aldıkları puanların çeşitli demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Elde edilen toplam puanın cinsiyet ve evcil hayvan sahipliğine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kız çocukların ortalama puanının erkek çocuklardan; evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ortaokul yedinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem için t testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.5'te yer almaktadır.

Tablo 4.5 Ortaokul Yedinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Toplam Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	106	36.70	9.16	5.69	208	.000
	Erkek	104	29.09	10.21			
Kardeş sayısı	Tek	127	32.48	10.49	-0.77	208	.441
	2+	83	33.61	10.27			
Doğum sırası	İlk	89	31.53	10.63	-1.68	208	.094
	2+	121	33.96	10.14			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	103	32.22	10.29	-0.96	208	.336
	Lise ve üstü	107	33.61	10.49			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	87	32.72	10.74	-0.24	208	.811
	Lise ve üstü	123	33.07	10.18			
Anne çalışma	Çalışıyor	84	34.29	11.34	1.46	203	.145
	Çalışmıyor	121	32.14	9.56			
Evcil hayvan	Evet	82	37.28	9.96	5.14	208	.000
	Hayır						

Tablo 4.5 incelendiğinde, ortaokul yedinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın cinsiyet ve evcil hayvan sahipliğine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kızların ortalama puanı erkeklerden; evcil hayvanı olan çocukların puan ortalaması ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ortaokul sekizinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemeler için t testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.6'da yer almaktadır.

Tablo 4.6 Ortaokul Sekizinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	59	30.58	9.57	1.04	89	.301
	Erkek	78	27.96	9.35			
Kardeş sayısı	Tek	58	30.21	10.36	1.18	135	.239
	2+	79	28.27	8.79			
Doğum sırası	İlk	49	28.82	10.31	-0.25	135	.804
	2+	88	29.24	9.07			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	81	28.79	8.75	-0.44	135	.661
	Lise ve üstü	56	29.52	10.56			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	61	28.43	8.99	-0.73	135	.467
	Lise ve üstü	76	29.62	9.91			
Anne çalışma	Çalışıyor	46	30.11	9.92	0.93	133	.354
	Çalışmıyor	89	28.49	9.36			
Evcil hayvan	Evet	50	32.52	10.65	3.32	135	.001
	Hayır	87	27.11	8.20			

Tablo 4.6 incelendiğinde ortaokul sekizinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın evcil hayvan sahipliğine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın çeşitli bağımsız değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklemeler için t testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 4.7'de yer almaktadır.

Tablo 4.7 Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanın Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Puan	Meslek	n	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Cinsiyet	Kız	314	35.00	9.35	6.76	665	.000
	Erkek	353	29.92	9.99			
Kardeş sayısı	Tek	373	32.09	10.14	-0.62	665	.533
	2+	294	32.58	9.86			
Doğum sırası	İlk	288	32.17	10.30	-0.30	665	.761
	2+	379	32.41	9.80			
Anne öğrenim	Ortaokul ve altı	290	31.34	9.51	-2.20	665	.028
	Lise ve üstü	377	33.05	10.33			
Baba öğrenim	Ortaokul ve altı	214	31.75	10.09	-0.99	665	.324
	Lise ve üstü	453	32.57	9.97			
Anne çalışma	Çalışıyor	253	33.48	10.70	2.33	658	.020
	Çalışmıyor	407	31.62	9.50			
Evcil hayvan	Evet	255	35.78	9.76	7.31	665	.000
	Hayır	412	30.16	9.57			

Tablo 4.7 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen toplam puanın cinsiyet, anne öğrenim durumu, anne çalışma durumu ve evcil hayvan sahipliğine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen çocuklar üzerinde yapılan analizlerde, kızların puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamasından, annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamalarının annesi ortaokul ve altı öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamasından; annesi çalışan çocukların puan ortalamalarının annesi çalışmayan çocukların puan ortalamasından, evcil hayvana sahip çocukların puan ortalamalarının evcil hayvana sahip olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksektir. Başka bir ifadeyle kızların, annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocuklarla annesi çalışan çocukların ve evcil hayvana sahip çocukların hayvanlara yönelik daha olumlu davranışlara sahip olduğu söylenebilir.

5. TARTIŞMA

Araştırmada Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen puanların sınıf düzeylerine göre incelenmesi amacıyla yapılan analizler sonucunda ortaokul sekizinci sınıfa devam eden çocukların puanlarının ilkokul dört ve ortaokul beş, altı ve yedinci sınıfa devam eden çocukların puanlarından daha düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bu bulgusuna göre küçük yaştaki çocukların daha büyük çocuklara göre hayvanlara karşı daha doğru davranış puanlarına sahip olduğu söylenebilir. Artemiou ve diğerlerinin (2017) yaptığı araştırmada Karayip'te ilkokul çocukları kedileri sevmek için daha çok neden belirtirken, onlardan hoşlanmamak için daha az neden bildirdiği görülmüştür. Çocukların hayvanlara yönelik davranış puanlarının gittikçe düşmesi ilgili alanyazınla da benzerlik göstermekte, çocukluktan itibaren büyüme ile yaş ilerledikçe hayvan yanlısı tutumlarının azaldığı bilinmektedir (Binngießer vd., 2013). Neldner ve Wilks (2022) çocukların erken çocukluk döneminde hayvanlara yüksek bir ahlaki değer atfettiğini, bunun geç çocukluk döneminde azaldığını, ergenlik boyunca ve yetişkinlikte azalmaya devam ettiğini bulmuştur. Bu bulgu pek çok faktör ile açıklanabilir. Bu faktörlerin başında çocukların doğa ile olan deneyimleri gelmektedir. Çocuklara erken çocukluk döneminden itibaren çevresinde yaşayan canlılar ile olumlu deneyimler yaşatmak, ileriki yaşlardaki tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Fonseca vd., 2014).

Çevresel açıdan sorumlu vatandaşlar yetiştirmenin, çocukları doğayla ilgili aktivitelere dahil etmenin ve çeşitli türleri hakkındaki bilgi ve sevimliliklerini çeşitli şekillerde artırmanın önemli olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle, çocukların doğayla ilgili aktivitelere katılmaları ve doğayla bağlarının güçlendirilmesi, çevreye duyarlı vatandaşların yetişmesine ve yaban hayatının korunmasına yardımcı olabilir (Xu ve Jiang, 2022). Bu nedenle çocuklar ile beraber hayvanları sevmek, onlarla oynamak ve onlara bakmak çocukların erken yaş döneminden itibaren hayvanlara karşı olumlu duygular geliştirmesini sağlamaktadır (Fonseca vd., 2014). Ancak insanlar günlük yaşamlarında iç mekanlarda daha fazla zaman geçirdikçe ve doğal alanlarda daha az bulundukça, doğada yaşayan canlılara olan aşinalıkları ve bakış açıları değişmektedir (Schuttler vd., 2019). İnsanların yaşları daha da ilerledikçe önceliklerinin değiştiği, çocukların ve ailenin en önemli öncelik haline geldiği,

hayvanların ise nispeten daha az önemli olarak algılandığı söylenebilmektedir. Bunun nedeni de yine daha genç yaştaki bireylerin açık hava aktivitelerine katılma olasılığının daha yüksek olması olabilir (Knight vd., 2004). Bununla beraber hayvanların her toplumda nasıl algılandığını anlamak, hayvan refahını iyileştirmek için stratejiler uygulamak açısından önemli olabilir. Örneğin hayvanlara yönelik davranışların kültürel tutumları ve kökenlerini anlamak, hayvan refahı konularını uygun toplumsal bağlamlarda anlamayı kolaylaştırabilir. Bu konu ile ilgili yapılan bir araştırmada kültürel olarak farklı iki ulus olan İngiltere ve Japonya arasında hayvan refahına ilişkin toplumsal algılarda önemli bir örtüşme olduğu, İngiliz ve Japon katılımcılarda hayvan refahına ilişkin farklılıkların yanında ortak bir ilgi, algı ve güvenin olmasının, hayvan refahı algılarında bazı evrensel eğilimler olabileceğini de düşündürmektedir (Yamanashi vd., 2025). Bu açıdan bakıldığında hayvanların yakınında olma isteği davranışsal bir niyettir (Jerger vd., 2022).

Kos ve arkadaşlarına (2023) göre çocuklar çevrelerinde her zaman görebildikleri hayvan türlerinden ziyade sanal olan yani görülmeyen veya egzotik türleri korumaya daha yatkın olabilmektedir. Hayvanların dahil olduğu alanların çeşitliliği de göz önüne alındığında, insanların hayvanlarla olan ilişkilerini algılama biçimleri olumlu ya da olumsuz olarak etkilenebilir (Cano vd., 2025). Bu noktada kentlerde yeşil alanların bakımına yönelik gerçekleştirilen yatırımlar, biyolojik çeşitlilik ve doğaya eşit erişim açısından faydalı bir çözüm sunabilir (Langhans vd., 2025). Başka bir açıdan bakıldığında ise hayvanlara yönelik daha olumlu davranış sağlanmasında çocuklara doğa ile doğrudan deneyim sağlanırken çocuklar için korkutucu olarak yorumlanabilecek veya sevimli olarak yorumlanamayacak hayvanları belirlemek ve etkileşimli deneyimlerin bu korkuları veya önceden edinilmiş düşünceleri hafifletmedeki etkisini değerlendirmek de önemli görülmektedir (Jerger vd., 2022).

Xu ve Jiang (2022) da hayvan türleri hakkındaki bilgi düzeyinin ve insanlar tarafından sevimli olarak algılanıp algılanmamasının, onları koruma isteği ile pozitif ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle hayvanları koruma bilincini geliştirmek için açık havada yapılan doğru eğitimlere ve deneysel öğrenmeye odaklanılması gerektiği de belirtilmektedir (Kos vd., 2023). Schuttler ve diğerleri (2019) çevre hakkında gözlem yapmayı teşvik eden ve çocukların yakın çevrelerindeki

biyoçeşitlilik hakkında bilgilerini artıran doğa temelli vatandaş bilim programları ile çocuklara doğada deneyimler sağlamanın önemli çalışmalarından biri olabileceğini, Burich ve Williams (2020) çiftlik hayvanlarıyla doğrudan etkileşimin, çocukların hayvan refahı hakkındaki endişesini ve hayvanlara olan şefkatini artırdığını vurgulamakta, Binngießer ve diğerleri (2013) çocukların hayvanlarla etkileşim yoluyla duyarlılık ve empati de dahil olmak üzere hayvanlara karşı olumlu tutumlar geliştirebilmesinden dolayı hayvan sevgisine yönelik çevre eğitim programlarına hayvanlarla ilgili deneyimlerin dahil edilmesi gerektiğini önermektedir (Binngießer vd., 2013). Jerger ve diğerleri (2022) ise araştırmalarında hayvanlara yönelik eğitim kamplarının çocukların yerel yaban hayatına yönelik tutumları üzerinde etkili olduğunu saptamıştır. Feliu ve diğerleri (2023) tarafından yapılan çalışmada 8-18 yaş arası çocuklara odaklanan çevre eğitimi faaliyetlerinin çocukların primat refahı ve primatları korumaya yönelik bilgi ve tutumlarında olumlu bir değişiklik oluşturduğunu saptamıştır. Loyd ve diğerlerinin (2021) çalışmasında ebeveynler, çocuklarının, okullarda öğrenme ve açık hava deneyimlerini geliştirmek için uygulanan ve çiftlik hayvanları ile etkileşimi içeren programlardan sonra zamanla keçilere ve diğer çiftlik hayvanlarına karşı tutumlarının daha da olumlu hale geldiğini bildirmiştir. Aynı araştırmada okullarda uygulanan programlara dahil edilen keçilerin, özellikle evde hayvanlarla etkileşim kurma olanağı bulamayan çocuklar için psikososyal gelişim, değerlerini ve ilgi alanlarını şekillendirmede güçlü bir etkiye de sahip olduğu vurgulanmaktadır (Loyd vd., 2021).

Günümüzde eğitimin temel gerekliliklerinden birisi de bireylere canlıları, doğayı ve çevreyi bilme, sevmeye ve korumaya yönelik davranışlar kazandırmak olmalıdır. Bu kapsamda çevre bilinci oluşturmak ancak çevre içinde yaşayan canlıların korunması ve onlar hakkında yeterli bilgi ve becerilerin verilmesi ile mümkündür. Çevre eğitimi kapsamında önemli yere sahip olan hayvanlar ile etkileşim sağlamak, hem hayvan refahını sağlamak bakımından hem de çocuklara olumlu davranışlar kazandırılması açısından önemlidir (Glanville vd., 2020). Çevre eğitimi ve bu kapsamda hayvanlara yönelik istenilen davranışlar kazanılması; çevre eğitiminin gelişmesi, çevre bilincine ve çevre farkındalığına sahip olan nesillerin yetişmesini sağlayacaktır. Bunun yanında çocuklarda yaşı artması ve bir sonraki okul seviyesine geçme ile birlikte daha büyük çocukların evcil hayvanlarına ilişkin kavramları değiştirebilmektedir (Hirschenhauser vd., 2017).

Marsa-Sambola ve diğeri (2016) ergenlik dönemi boyunca evcil hayvanlara karşı olumlu bağlanmada yaş arttıkça bir azalma bulmuştur. Almanya’da 11-17 yaş arası 543 çocuk ve ergen üzerinde yapılan bir çalışmada yaş arttıkça hayvanlara yönelik olumlu tutumlarda azalma olduğu saptanırken çiftlik hayvanlarının kullanılması ve avcılığa yönelik tutumlarda ise artış görülmüş (Binngießer vd., 2013), Hirschenhauser ve diğeri (2017) yaptıkları araştırmada evcil hayvanlarla güçlü ilişkiler kurma eğiliminin ilköğretim ve ortaokul çağındaki çocuklar arasında değiştiğini, daha büyük çocukların, okulda geçirilen zaman ve ev ödevlerine ayrılan zamanın uzunluğu gibi nedenlerle büyük çocukların daha küçük çocuklara göre evcil hayvanlarıyla vakit geçirmek ve etkileşim kurmak için daha az zamana sahip olabileceğini vurgulamıştır.

Yaşla birlikte hayvanlara yönelik değişen davranış puanlarının bir nedeni daha üst sınıflara ilerledikçe çevre eğitime ilişkin konuların da fazlalaşması olabilmektedir. Prokop ve diğeri (2008) gerçekleştirdiği araştırmada daha küçük çocukların daha büyük çocuklara kıyasla kuşlar hakkında daha iyi bilgiye sahip olduğunu, kuşlar hakkında daha fazla bilginin kuşlara karşı daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğunu bulmuş, bu durumu daha büyük çocukların, küçükken öğrendikleri bilgilerin bir kısmını unutmuş olabileceği ile açıklamıştır. Härtel ve diğeri (2025), çocukların kuşlar hakkında bilgilerinin azalmasında insan-doğa etkileşiminin azalmasının etkili olabileceğini, özellikle azalan bilgi ve biyolojik çeşitlilik kaybı bağlamında, çocukları yerel türlerle tanıştırmak için önemini vurgulamıştır. Mihelič Oražem ve Tomažič (2025) belirli bir öğrenim döneminde hayvanlara yönelik konuların ele alınmasının önemli olduğunu ve gelecekteki yetişkinlik yıllarında hoşgörünün sağlanmasının bu türlerin korunması için anahtar olduğu için, hayvanlar hakkında temel bilgilerin sağlanmasının, tüm eğitim seviyelerinde sistematik olarak düzenleyecek daha sürdürülebilir bir yaklaşım olmasını önermiştir. Hayvanlarla ilgili faaliyetlere ilgi ve katılımı teşvik ederek belli bir hayvan türüne ilişkin bilgiyi desteklemek, biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda farkındalık oluşturmak için elzemdir. Dahası, insanları doğayla birleştirmek çevre dostu tutumları teşvik etmeye yardımcı olur ve daha sürdürülebilir ve eko-merkezli bir geleceğe yol açar (Härtel vd., 2025). Bu noktada Türkiye’de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan türler ile ilgili müfredat güncellemeleri, çocukların hayvanlara yönelik davranışları açısından önemli görülmektedir.

Sınıf düzeylerinde ortaya çıkan bu farklılıklar çocukların gelişim özelliklerini bilmenin önemini göstermektedir. Yaş grupları arasındaki farklılıklar hakkında bilgi, hayvan refahını iyileştirmeye çalışırken faydalı olabilir, çünkü hayvanlara karşı daha az empati gösteren yaş gruplarına daha fazla dikkat gösterilebilir (Carnovale vd., 2022), çalışmalara dahil edilebilir. Örneğin, hayvanlarla ilgili farkındalık eğitimi sonucunda en büyük olumlu etkinin daha küçük çocuklarda gözlemlenmesine rağmen, beşinci ve altıncı sınıfla olan daha büyük çocuklar, üçüncü ve dördüncü sınıflarda olan daha küçük çocuklardan önemli ölçüde daha yüksek puanlar almıştır. Sonuçlar üzerindeki olası etkinin içsel bir değerlendirmesi, müdahaleyi alan çocukların yaşa bağlı bilişsel gelişim alanındaki yetenekleri olabilmektedir (Baatz vd., 2020). Bu nedenle hayvanların refahıyla daha fazla ilgilenen yaş gruplarının belirlenmesi, çocuklara hayvanlara yönelik olumlu davranış kazandırmada gelişimsel bakış açısının değerini ön plana çıkarmaktadır.

Çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında sınıf düzeyleri arasındaki bu farklılıktan yola çıkılarak her bir sınıf düzeyinde ayrıntılı inceleme yapmış olmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dördüncü sınıf düzeyinde iki ve daha fazla kardeşe sahip olan çocukların ortalama puanı tek çocuk olanlardan; evcil hayvanı olan çocukların puan ortalaması ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. İki veya daha fazla kardeşi olan çocukların ve evcil hayvan sahibi çocukların hayvanlara yönelik daha olumlu tutumlar sergilediği görülmektedir. Diğer yandan, cinsiyet, kardeş sırası, anne- baba öğrenim durumu ve annenin çalışma durumu gibi değişkenlerde anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Bu durum ilkökul dördüncü sınıf düzeyinde bu değişkenlerden ziyade kardeş ilişkilerinin ve evcil hayvan besleme durumunun öne çıktığını göstermektedir. Aynı zamanda kendinden başka bir canlı ile yaşamaya aşina olma ile açıklanabilir. Evcil hayvan sahibi olmanın dördüncü sınıfa devam eden çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında belirleyici olduğu literatürle de desteklenmektedir. Evcil hayvan besleme konusu ile ilgili bir araştırmada ilkökul çocuklarının yarısından fazlası bir kediye sahip olduklarını bildirirken bu sahip olma durumunu, mutluluk ve rahatlık duygularıyla ilişkilendirmiş, çoğunlukla serbest dolaşan kedilere karşı olumlu tutumlara sahip olduğunu ve kedilerin refahı konusunda endişe duyduklarını belirtmiştir (Artemiou vd., 2017).

Şili'de yapılan bir çalışmada ise dördüncü sınıfa devam eden, yüksek empati puanlarına sahip olan ve hayvanların yüzündeki mutluluk duygusunu daha iyi tanıyan çocukların, hayvanlara karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğu saptanmıştır (Calderón-Amor vd., 2023). Kardeşe sahip olma ile ilgili “Kız kardeşlik” ve “erkek kardeşlik” terimleri noktasında kardeş teriminin, biyolojik olarak akraba olmayan bireyler arasında bile uyum ve desteği ifade etmek için kullanılmasının haklı bir nedeni olduğu varsayılmaktadır. Kardeşlerin birlikte geçirdikleri uzun zaman, aile kimlikleri ve ortak deneyimleriyle birlikte, genellikle ömür boyu sürecek bağlar oluşturmakta (Feinberg vd., 2012), potansiyel olarak bir bireyin herhangi bir aile üyesiyle kurabileceği en uzun ilişkiler olan kardeş ilişkilerinin, birbirlerinin hayatlarını etkilemek için sayısız fırsat sunduğu bilinmektedir. Kardeş etkilerini tam olarak anlama ve kullanma becerileri, yalnızca başarılı kardeş ilişkilerini destekleyecek etkili önleme ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için değil, aynı zamanda yaşam boyu bireysel refahı iyileştirme potansiyeline de sahiptir (Kramer ve Conger, 2009). Bu noktada kardeş ilişkileri sadece bireysel refahı değil, çevre eğitimi kapsamında gezegenimizi paylaştığımız hayvan refahını iyileştirme potansiyeline de katkı sunabilir. Çünkü kardeşler arasında kurulan ilişkiler sayesinde çocukların empati, paylaşma ve sorumluluk gibi sosyal-duygusal becerilerin edinimine katkı sağlayabileceği öne sürülebilir ve bu becerilerin hayvanlara karşı daha duyarlı olmaya zemin hazırlayabileceği söylenebilir. Cassels ve diğerlerinin (2017) yürüttüğü çalışmada da benzer şekilde, kardeşler arasında kurulan olumlu ilişkilerin çocuklarda daha yüksek düzeyde prososyal davranışlarla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, kardeşli büyüyen çocukların empati gibi sosyal-duygusal beceriler açısından daha avantajlı olması, hayvanlara yönelik davranışlarını da olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Sosyal gelişim açısından ise sosyal yeterlilik becerilerine sahip bireylerin bu becerilerinin evcil hayvanlarla olan ilişkiler aracılığıyla pekiştirilme ve sosyal ağlarını daha da genişletme olasılığı daha yüksek olabileceği düşüncesinden (Charmaraman vd., 2020), akran ilişkilerinin ve sosyal becerilerin önemli olduğu ilkökul döneminde kardeşi olan çocuklar hayvanlara karşı daha olumlu davranışlara sahip olabilir.

Çocuklar ebeveynlerinden öğrendiklerinden oldukça farklı olabilecek davranışları, becerileri ve tutumları kardeşlerinden gözlemler ve öğrenirler (Kramer ve Conger, 2009). Örneğin, kardeşinin yardıma ihtiyacı olduğunu görebilir, yardımlaşmayı öğrenebilir veya kardeşine öğretebilir. Kardeş bakımı konusunda annesine yardım edebilir. Konu ile ilgili olarak aynı evin içinde olmasa bile beslediği evcil hayvanının da bakımına destek olabilir. Kardeşlerin ve evcil hayvanların olması çevre eğitimi kapsamında hayvanlara yönelik davranışların iyileştirilmesinde kolaylaştırıcı unsurlar olarak kullanılabilir, uygulanacak müdahale programlarının hedef kitlesinin belirlenmesine, kardeş veya akran odaklı müdahaleler oluşturulmasına yardımcı olabilir.

Yapılan analizler sonucunda, ortaokul beşinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği'nden elde ettikleri toplam puanların; cinsiyet, kardeş sayısı, kardeş sırası, anne ve baba öğrenim durumu, annenin çalışma durumu ve evde evcil hayvan bulunma durumu gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. ($p > .05$). Elde edilen bu sonuç, çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının büyük ölçüde benzer düzeyde olduğunu ve incelenen sosyal demografik faktörlerin bu davranış üzerinde belirleyici olmadığını göstermektedir. Özellikle evde evcil hayvan bulunan çocukların puanlarının biraz daha yüksek olduğu görülse de bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Hayvanlara yönelik olumlu davranışların erken yaşlarda şekillendiğini ve çevresel faktörlerden ziyade genel toplumsal ya da okul temelli etkilerin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Çocukların ilkökul döneminden sonra bir üst kademeye geçmiş olmaları ile öğretmen, derslerin düzeyi ve belki okul noktasındaki değişiklikler olduğu söylenebilir. Menor-Campos ve diğerleri (2019) de yaptığı araştırmada altıncı sınıfa kadar İspanyol çocukların cinsiyetleri ile hayvanlara yönelik tutumları arasında bir farklılık olmadığını bulmuştur. Araştırmalarda cinsiyet farklılıklarının nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını keşfetmek önemli olarak görüldüğü (Menor-Campos vd., 2019) için bu araştırmanın literatürdeki bu boşluğa katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu noktada altıncı sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden aldıkları puanların çeşitli demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, kız çocukların ortalama puanının erkek çocuklardan; evcil hayvanı olan çocukların puan

ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Dördüncü sınıf düzeyinde olan anlamlı farklılık kardeş boyutundayken, beşinci sınıfla bu boyutların etkisini yitirip, altıncı ve yedinci sınıfa gelindiğinde büyümenin yanında ergenlik döneminin gelişim özelliklerinin etkisi ile değişerek cinsiyet özelliklerinin daha fazla ön plana çıkması ile açıklanabilir. Beraberinde evcil hayvan sahibi olmanın da tekrar gündeme geldiği ve anlam kazandığı görülmüştür. Ergenlikte kişisel, fiziksel ve sosyal gelişim de dahil olmak üzere gelişimsel farklılıklarla birlikte ilgi alanları da değişmekte, aile ortamlarında olup bitenlerden ziyade akranlarına daha fazla ilgi duymaya başlamakta (Marsa-Sambola vd., 2016), dolayısıyla kardeş etkisi azalmaya başlamaktadır. Geç ergenliğe kadar kişilik üzerindeki yaş etkileri küçük olmasına rağmen, bazı özelliklerde yaş farklılıkları bulunmaktadır. Bu özelliklerin yıl bazında incelenmesi, belirgin gelişimsel yörüngeleri vurgulamakta, bu kapsamda bazı çocuk ve ergen özelliklerinde yaşa bağlı farklılıklar cinsiyete göre değişebilmektedir. Bu kapsamda ergenlik döneminin sonuna kadar kızların vicdanlılık ve uyumluluk özellikleri artma eğilimindedir. Ebeveyn bildirimleriyle elde edilen sonuçlarda ise kızlarda sorumluluk alma davranışlarındaki olgunlaşma eğilimleri, erkeklere göre daha erken yaşlarda ortaya çıkmaya başlamaktadır (Slobodskaya ve Kornienko, 2021).

Hirschenhauser ve diğerleri (2017) da 11-14 yaş arası çocuklar arasında, kızların evcil hayvanlara bağlanma puanlarını erkeklerden daha yüksek bulmuş, Binngießer ve diğerleri ise (2013) erkek çocuk ve ergenlerin hayvanlara karşı daha az olumlu tutumlara sahip olduğunu saptamıştır. Cinsiyet boyutunda kızların hayvanlara yönelik davranış puanlarının altı ve yedinci sınıf düzeyinde de erkek çocuklara göre daha yüksek olması, başka bir ifadeyle altıncı ve yedinci sınıfa devam eden kızlar lehine olan bu bulgu, Slobodskaya ve Kornienko (2021)'nin da saptadığı gibi sorumluluk alma ve vicdanlı olma noktasında artış olma eğilimi nedeniyle altıncı ve yedinci sınıfa giden kız çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının daha olumlu olduğu düşünülmektedir. Erkekler, hayvanların sıkıntı, korku, mutluluk, öfke, üzüntü gibi temel duyguları yaşaması açısından kadınlardan farklılık göstermezken; hayvanların depresyon, kaygı, sevgi ve keder gibi karmaşık duygular yaşadığına

inanma olasılığı kadınlardan önemli ölçüde daha düşük bulunmuştur (Walker vd., 2014).

Kolombiya, Fransa, Almanya ve Hindistan'daki iki bölge (Raipur ve Kalyani) olmak üzere dört ülke ve beş coğrafi bölgede ergenlerle yapılan bir araştırmada kızların erkeklere göre hayvanlara karşı daha olumlu tutuma sahip olduğu bulunmuştur (Randler vd., 2021). Gül ve Köse (2019)'nin liseye devam eden ergenlerin hayvanlara yönelik muamelesini ve tutumlarını incelemek ve farklı değişkenlere göre karşılaştırmak amacıyla yürüttüğü çalışmada hayvanlara yönelik empati düzeyinin empati eğitimi yoluyla kız ve erkek çocuklara göre değişip değişmediği incelenmiş, başlangıçta kız çocuklarının hayvanlara karşı daha yüksek empati gösterdiği, ancak verilen empati eğitimi sonrası erkek çocukların da empati düzeylerinde anlamlı artış olduğunu saptamıştır. Bu durum cinsiyete bağlı olumsuz tutumların eğitim yoluyla azaltılabileceğini göstermektedir. Hawkins ve Williams (2017)'a göre ise cinsiyet fark etmeksizin tüm çocukların hayvanlara karşı yoğun bir ilgi duyduğu bilinmektedir. Çünkü hayvanlar çocukların hayatlarında önemli bir yere sahiptir ve çocuklar her zaman hayvanlara ilgi duyarlar (Arcken, 1989).

Hayvan refahına yönelik tutumları değerlendirmek ergenlik döneminde önemli görülmektedir (Randler vd., 2021). Mevcut araştırmada sekizinci sınıf düzeyine gelindiğinde kızlar ile erkekler arasında hayvanlara yönelik davranışlar noktasında bir farklılık görülmemiştir. Bu durum sekizinci sınıfta çocukların ortak hedefi olan sınavlara hazırlık yılı olması ile sınava hazırlanmalarının ve bilgi edinimlerinin akademik beceriler ile ilgili bilgilere odaklamalarının bir sonucu olabilir. Bu bulgu sınıf düzeyindeki farklılıkların incelenmesinin önemini bir kez daha göstermektedir. Mihelič Oražem ve Tomažič (2025) da hayvan türleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmanın ergenlerin hayvanlara yönelik daha olumlu tutumları arasında bir ilişki olduğunu saptamıştır. Örneğin Slovenya'da altı ve yedinci sınıfa devam eden çocukların, biyoloji dersindeki öğrenme konularının sırasıyla bitkiler ve insanlar olması nedeniyle Avrasya vaşağı hakkında en az bilgi sahibi olduğu, yedinci sınıfa devam eden çocukların ise fen derslerindeki ana öğrenme konusunun hayvanlar olması nedeniyle beklenen şekilde Avrasya vaşağı hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu bulunmuştur. Bu noktada çocukların belli bir türe özgü bilgi miktarının Slovenya bağlamında yaşın etkisinden ziyade derslerde işlenen içerik

miktarı ile ilgili olduğu vurgulanmaktadır (Mihelič Oražem ve Tomažič, 2025). Türkiye’de ise müfredat değişikliği yapılmış ancak araştırma verileri bu müfredat değişikliğinden önce toplanmıştır. Hayvanlara yönelik davranışların güncelliğini korumasının, müfredat değişikliklerinin etkisinin incelendiği başka çalışmalara zemin hazırlayabileceği düşünülmektedir. Öte yandan ergenlerin, daha özerk hale gelmesi ile akranları ve romantik partnerleri gibi diğer bağlanma figürlerine odaklanması göz önüne alındığında, insan-evcil hayvan ilişkilerinin yörüngesini ve ergenlerde sosyal yeterliliği keşfetmek için ergenlik dönemi önemli bir gelişim dönemidir.

Ergenlerin hayvanlarla etkileşimlerinin, sosyal ve duygusal gelişimlerine olan destek sağladığı kabul edilse de (Charmaraman vd., 2020) çocuk gelişimi araştırmalarında çevre eğitimi kapsamında çok fazla yer verilmemiştir. Evin içinde veya dışında ailenin beslediği evcil hayvanlarının sosyal etkileşimler, sosyal destek arayışı ve sosyo-duygusal gelişimin desteklenmesi de dahil olmak üzere, ergenlik dönemi üzerindeki etkileri hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, evcil hayvanların ergenlik gelişimini etkileyen dinamik sistemlerin bir parçası olabileceğini anlamak (Charmaraman vd., 2020), çocuk gelişimi alanı için kritik bir bilgidir. Ergenlerin hayvanlarla ilişkileri bireysel özelliklere ve ergenin belirli sosyal davranışlarına bağlı olarak farklı türde sonuçlanabilmektedir. Örneğin, bir ergenin geniş bir akran grubu varsa, sosyo-duygusal bağlantı için evcil hayvanlarına o kadar güvenmeyebilir. Bu nedenle, arkadaş çevresinin büyüklüğünün hem sosyal davranış hem de akran etkileşimleriyle nasıl uyumlu olduğunu ve evcil hayvan sahibi olmanın bu kalıplarla ilişkili olup olmadığını araştırmak da önemlidir (Halbreich vd., 2023). Ergenlik dönemine geçişle birlikte çevre eğitimi kapsamında hayvanlara yönelik davranışlarla ilgili ele alınması gereken bir başka konu da internet ve medyanın etkisidir. Schuttler ve diğerleri (2019) çeşitli nedenlerle çocukların yerel yaban hayatıyla nadiren karşılaştığını ve buna yönelik deneyimlerinin ise öncelikli olarak sanal olabileceğini vurgulamaktadır. Genel olarak evre sorunlarına ilişkin bilginin edinimi, ergenlerin çevre dostu davranış sergileme niyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Günümüzde sosyal medya ve internetin bilgiye erişimdeki rolü düşünüldüğünde çeşitli medya kaynaklarından gelen bilgi maruziyetinin farklı belirleyiciliklere sahip olduğu, bazı medyaların önemli bir düzenleyici etkiye sahipken, diğerlerinin olmadığı, bazı

medyaların düzenleyici olarak olumlu veya olumsuz etkiye sahip olabileceği vurgulanmaktadır (Suminar vd., 2024).

Evcil hayvana sahip olma noktasında altı, yedi ve sekizinci sınıfa devam eden çocuklar ile araştırmaya dahil edilen tüm çocukların toplam puanları üzerinde evcil hayvan sahibi olma durumu lehine anlamlı bir farklılığa neden olduğu bulunmuştur. Yani evcil hayvanı olan çocuklar, olmayanlara göre hayvanlara yönelik daha olumlu davranışlara sahiptir. Bu bulgu, evcil hayvanlarla kurulan duygusal bağın da çocukların hayvanlara yönelik davranışlarını olumlu yönde etkileyebileceğini düşündürmektedir. Bunun yanında, özellikle hayvanlara karşı duyarlılık, hayvanların korunması ve etik muamele görmesi gibi konularda evcil hayvan sahiplerinin daha duyarlı davranışlar sergilediği söylenebilir. Evcil hayvanlara bağlanma genel olarak çocukların şefkat gösterme ve arkadaşlık kurma davranışlarını kolaylaştırmakta ve hayvanlara karşı olumlu tutumları önemli ölçüde öngörmektedir (Hawkins ve Williams, 2017).

Busch (2022) ve diğerlerinin evcil hayvan sahipliği ile hayvanlara yönelik değerler ve tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmada evcil hayvan sahiplerinin, hayvan haklarına daha duyarlı ve korumacı bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Peker ve Ceylan (2020) araştırmasında hayvan sevgisi boyutunda evcil hayvana sahip olan çocukların çevresel tutumlarını, evcil hayvana sahip olmayan çocuklara göre anlamlı olarak daha yüksek bulmuştur. Ayrıca evcil hayvan sahibi olan çocukların duygusal ve psikolojik iyi oluş puanları evcil hayvan sahibi olmayan çocukların puanlarından daha yüksektir. Bu çalışmada çocukların evcil hayvan sahipliği psikolojik iyi oluşlarını olumlu etkilemiştir (Gözün Kahraman vd., 2023). Ergenlerde evcil hayvan sahibi olmak, çevrimiçi sosyal destek ve sosyal izolasyonla negatif olarak ilişkili bulunmuştur. Evcil hayvanlarla çok zaman geçirenlerin ayrıca internette hayvan içeriklerine göz atma eğiliminde olması, hayvanlara olan sevgilerinin sosyalleşmek amacıyla teknoloji kullanımı sırasında bile mevcut olduğunu göstermektedir (Charmaraman vd., 2020). Bu noktada özellikle ergenlik döneminde teknoloji bağımlılığı ve teknolojinin doğru kullanımı ile ilgili evcil hayvanların etkisi noktasında daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Evcil hayvan sahibi olmanın çocuklarda hayvanlarla ilgili konulara ilgi uyandırdığı, sahiplenmeye yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirdiği ve yaşam alanı kavramına ilişkin farkındalık yarattığı düşünülmektedir. Wensley (2008) de evcil hayvan sahipliğinden kaynaklanan güçlü insan-hayvan bağlarının genel olarak hayvanlara yönelik davranışların oluşmasında önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Çocukluk dönemi düşünüldüğünde ise evcil hayvana bakan bir çocuk, hayvanlarla sürekli etkileşim halinde olmaktadır. Bu etkileşim, Aysu ve diğerlerine göre (2025) çocukların hayvanlarla ilgili konulara karşı doğal olarak merakını uyandırabilir ve hayvanların bakımına karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmelerini sağlayabilir. Goldstein ve Rusu (2018), anaokullarında hayvanlarla etkileşim kurmanın çocuklar için stres azaltma ve daha iyi sosyal ve duygusal gelişim gibi birçok faydası olduğunu buldu. Aynı çalışmada, çocukların canlıları nesnelerden ayırt etme, çeşitli varlıkların ihtiyaçlarını bilme ve hayvanların özelliklerini ve davranışlarını öğrenme yeteneklerinin hayvanlarla etkileşim kurarak elde edildiği vurgulandı. Ayrıca, çocuklukta evcil hayvan sahibi olmanın özsaygı gibi duygusal gelişime de fayda sağladığı görülmüştür. Evcil hayvan sahibi olmanın hayvanlara yönelik davranışlara sağladığı faydaların yanı sıra başka pek çok faydası bulunmaktadır.

Evcil hayvanlara bağlanma, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminde, ruh sağlığında, refahında ve yaşam kalitesinde de önemli bir role sahip olabilir. Hawkins ve Williams (2017) yaptığı çalışmada, çocuklukta evcil hayvanlara bağlanma ile bakım ve arkadaşlık davranışı, şefkat ve hayvanlara karşı tutumlar arasındaki ilişkileri incelemiştir. İskoçya'da binden fazla 7 ile 12 yaş arası çocukların çoğunun evcil hayvanlarına güçlü bir şekilde bağlandığını, ancak bağlanma puanlarının evcil hayvan türüne ve çocuğun cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Çocuklar hayvanların bakımı ve refahıyla ilgili görevlerden, onları beslemek ve yaşam alanlarını temizlemek dahil olmak üzere sorumluluk almaları canlılara saygıyı ve nezaketi teşvik ederek, empati, ahlaki değerler ve toplum yanlısı davranış gelişimini de destekleyebilmektedir (Faver, 2010). Bunun yanında evcil hayvanlarla etkileşimlerin prososyal davranışların gelişimini destekleyebilmesi gibi, empati uygulamak ve sosyal destek sağlamak, gençlerin akranlarına karşı saldırgan davranışlarda bulunma olasılığını azaltan becerileri desteklemenin bir yolu olabilir. Bu nedenle, evcil hayvanların agresif

davranışlara katılan arkadaşlarda (yani, suç işleyen arkadaşlarda) bir azalmaya neden olması mümkündür (Halbreich vd., 2023).

Araştırmaya dahil edilen çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde edilen toplam puanlarının cinsiyet, anne öğrenim durumu, anne çalışma durumuna göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kız çocukların erkek çocuklardan; annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocukların annesi ortaokul ve altı öğrenim durumuna sahip çocuklardan; annesi çalışan çocukların annesi çalışmayan çocuklardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet özelliği ile ilgili olarak kadınların hayvanların çeşitli işlerde kullanımını daha az desteklemesinin nedeni, zihinsel durumlarının hayvanlarla empati kurmaya daha yatkın olması ve hayvanların çeşitli işlerde kullanımının hayvanlarda bir tür acı veya sıkıntıya neden olacağına inanmaları durumunda buna daha sempatik bir tepki gösterme olasılıklarının daha yüksek olması olarak açıklanabilmektedir (Knight vd., 2004).

Iqbal ve diğerleri (2025) çocukların evcil hayvanlara olan bağlılığı ile refahları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda cinsiyetin dikkate alınması gerektiğini vurgulamış, kızlarda evcil hayvanlara bağlanma düzeyinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Hirschenhauser ve diğerleri (2017), 6-14 yaş arası gözlemlediği tüm çocukların ortak özelliği olarak, kız çocukların erkeklerden daha yüksek evcil hayvana bağlanma puanlarına sahip olduğunu bulmuştur. Chanvin ve diğerlerinin (2023) yaptığı araştırmada kız çocukların, erkeklere göre yaban hayatına karşı olumlu davranışlara sahip olduğu bulunmuştur. Mihelič Oražem ve Tomažič (2025) Slovenya'da cinsiyet özelliklerinin hayvanlara yönelik korku miktarıyla ancak esas olarak hayvanları korumaya destekle ilişkili olduğunu, kız çocukların erkek çocuklara göre hayvanlarda korkabilmelerinin yanında onları korumaya daha fazla istekli olduğunu saptamıştır. Ancak günümüz koşulları, bahçesi olmayan evlerde yaşam veya çeşitli nedenlerle her çocuk evcil hayvan sahibi olamayabilir. Eğitim ile her çocuğun bu farklı yaşam deneyimleri eşitlenebilir. Linardakis (2025) bu konu ile ilgili yaptığı araştırmasında; öğretmenlerin eğitimi desteklemek için eğitim ortamlarına hayvanları getirmelerinin çocukların bilişsel gelişiminden ziyade duygusal ve psikomotor gelişimini desteklemek için tercih ettiğini, sınıf ortamına getirilen hayvanların türü ile de bağlantılı olarak okul öncesi öğretmenlerin

hayvanlara dokunmaya önem verdiğini, ilkokul öğretmenleri arasında ise çocukların hayvanlara dokunmaları konusunda çekinceler olduğunu görmüştür (Linardakis, 2025).

Araştırmaya dahil edilen çocuklar üzerinde yapılan analizlerde annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocukların annesi ortaokul ve altı öğrenim durumuna sahip çocuklardan; annesi çalışan çocukların annesi çalışmayan çocuklardan hayvanlara yönelik daha olumlu davranışlara sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgudan yola çıkılarak çevre eğitimi kapsamında çocukların hayvanlara yönelik davranışlarında annelerin özelliklerinin etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle ebeveynler çocuklarının evcil hayvanlara olan ilgi ve isteklerine uygun tepkiler vermeli ve bu etkileşim için fırsat sunmalıdır. Örneğin, evcil hayvana sahip olamayan çocuklar için hayvan barınağı ziyaretleri yapılabilmekte ya da sokaktaki hayvanlarla kendini koruyarak yakından ilgilenmesi sağlanabilmektedir. Bu nedenle anneler tarafından, çocukların ilerleyen yıllarda sağlıklı bir psikolojiye sahip olabilmeleri için çocukluk döneminde davranışsal ve duygusal yeterliliklerini teşvik edecek koruyucu ve önleyici stratejilerin önemli olduğu bilinmelidir (Gözün Kahraman vd., 2023). Annelerin olumlu etkisi sadece çevre eğitimi kapsamında hayvanlara yönelik davranışların kazandırılmasında değil, çocukların gelecekte bu davranışları ile bağlantılı olan genel gelişimleri üzerinde de vardır. Örneğin, annelerin öğrenim durumu çocuklarının beslenme ve büyümesini etkilemekte (Miller vd., 2017), çalışması ile de bağlantılı olan sosyoekonomik statüsü sözel zeka ve okul çağındaki karmaşık bilişsel işlevlerini etkilemekte (Roze vd., 2010), annenin besleyici davranışları, ebeveyn-çocuk etkileşimi, ev ortamının kalitesi ve bebeklerin bilişsel gelişimiyle pozitif olarak ilişkili olmaktadır (Kolobe, 2004).

Ando ve diğerlerinin (2015) de günlük yaşamda çevre konusunda duyarlı davranışlar sergileyen anne babaların çocuklarının çevresel davranışları noktasında rol model olarak etkili olduklarını belirtmektedir. Evans ve diğerlerinin (2018) araştırmasında sürdürülebilir çevre bilinci ile davranan ve daha güçlü çevre tutumuna sahip olan annelerle büyüyen çocuklar yetişkin olduklarında daha çevreci davrandıkları bulgusuna ulaşmıştır. Evcil hayvan sahibi olma durumuna göre elde edilen bulgular daha önceki sonuçlar ile paralellik göstermiş olup evcil hayvanı bulunan çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının daha olumlu olduğunu ortaya

koymaktadır. Tüm bu araştırmalar bireylerin çevreye yönelik değerlerinin, davranışlarının ve tutumlarının evde aşılanabileceğini ve her yerde sürekli uygulamaya ihtiyaç duyduğunu göstermekte (Noor vd., 2024), özellikle annelerin etkisini ön plana çıkarmakta, öğrenim durumu yüksek annelerin çocuklara hayvanların ihtiyaçları, hisleri ve hakları hakkında kapsamlı bilgi verebileceğini göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada kapsamında çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda; sekizinci sınıfa devam eden çocukların puan ortalamasının, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıfa devam eden çocukların puan ortalamasından daha düşük olduğu; ilkokul dördüncü sınıfa devam eden ve kardeş sayısı iki ve daha fazla olan çocukların ortalama puanının tek çocuk olanlardan, evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu; ortaokul altıncı ve yedinci sınıfa devam eden kız çocukların ortalama puanının erkek çocuklardan, evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının ise evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu; ortaokul sekizinci sınıfa devam eden evcil hayvanı olan çocukların puan ortalamasının evcil hayvanı olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu saptanırken, ortaokul beşinci sınıfa devam eden çocukların Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanın hiçbir değişkene göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bunun yanında araştırmaya dahil edilen tüm çocuklar üzerinde yapılan analizler sonucunda; kızların puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamasından, annesi lise ve üstü öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamalarının annesi ortaokul ve altı öğrenim durumuna sahip çocukların puan ortalamasından; annesi çalışan çocukların puan ortalamalarının annesi çalışmayan çocukların puan ortalamasından, evcil hayvana sahip çocukların puan ortalamalarının evcil hayvana sahip olmayan çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Çocukların çevre eğitimi kapsamında hayvanlara yönelik davranışlarının oluşmasında başka değişkenlerin ele alındığı çalışmalar planlanması,
- Sınıf düzeyinde değişimler üzerinde etkili olabilecek diğer değişkenlerin araştırılması,
- Çocukların gelişim dönemleri boyunca hayvanlara yönelik davranışlarının gelişim yörüngesini veren boylamsal çalışmaların planlanması,

- Çocukların doğa ile temaslarını artıran çevre eğitim programlarının hazırlanıp uygulanması,
- Çeşitli nedenlerle evcil hayvana sahip olamayan çocuklar için eğitim ortamlarında hayvanlardan destek alınması,
- Çevre eğitimlerinin hazırlanmasında çocukların gelişim özelliklerinin ve kardeş sayıları gibi aile yapılarının dikkate alınması,
- Hayvanlara yönelik hazırlanan çevre eğitimlerinde akran öğreniminden ve kardeş etkisinden yararlanılması,
- Hayvanlara yönelik davranışların geliştirilmesi için öğrenim durumu düşük anneler için farkındalık çalışmaları yapılması ve eğitim programları düzenlenmesi,
- Çocukların hayvanlara yönelik davranışları ile ilgili gözleme dayalı ve daha derinlemesine bilgi edinimini sağlayan nitel araştırmaların planlanması önerilebilir.

7. KAYNAKLAR

- Adkins, C., & Simmons, B. (2003). *Outdoor, experiential, and environmental education: Converging or diverging approaches?* ED467713. Retrieved May 19, 2025, from <http://www.ericdigests.org/2003-2/outdoor.html>
- Ando, K., Yorifuji, K., Ohnuma, S., Matthies, E. & Kanbara, A. (2015). Transmitting pro- environmental behaviors to the next generation: a comparison between Germany and Japan. *Asian Journal Of Social Psychology*, 18(2), 134-144.
- Artemiou, E., Conan, A., Knobel, D. L., Thompson, R., Spackman, C., & Kelly, P. J. (2017). Children's Attitudes toward Cats on St. Kitts, West Indies. *anthrozoös*, 30(2), 263-271.
- Atkins, E. (2016). *Environmental conflict: A misnomer? Environment, climate change and international relations*. E-International Relations.
- Aysu, B., Aral, N., Aral, O., Gürsoy, F., Ekim, O., & Kadan, G. (2021). Hayvanlara yönelik davranış ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 16(6), 2551-2562. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52347>.
- Aysu, B., Kadan, G., Ekim, O., Aral, O., Gürsoy, F., & Aral, N., (2025). Examination of Children's Thoughts towards Animals in Terms of Various Variables. *ISAR Journal of Multidisciplinary Research and Studies*, 3(6), 18-24.
- Baatz, A., Anderson, K.L., Casey, R., Kyle, M., McMillan, K.m., Upjohn, M., & Sevenoaks, H. (2020). Education as a tool for improving canine welfare: Evaluating the effect of an education workshop on attitudes to responsible dog ownership and canine welfare in a sample of Key Stage 2 children in the United Kingdom. *Plos One*, 15(4), e0230832.
- Bairova, N.B., Bocharov, A.V., Savostyanov, A.N., Petrenko, E.N., Kozlova, E.A., Saprigyn, A.E., & Slobodskaya, H.R. (2020). Stroop- like animal size test: Links with child effortful control, personality and problem behavior. *Child Neuropsychology*, 26(3), 409-432.
- Barker, S. B., & Wolen, A. R. (2008). The benefits of human-companion animal interaction: A review. *Journal of veterinary medical education*, 35(4), 487-495. DOI10.3138/jvme.35.4.487
- Barraza, L. & Walford, R. A. (2002). Environmental education: A comparison between english and mexican school children. *Environmental Education Research*, 8, 171-186.
- Bekoff, M., & Meaney, C. A. (2013). *Encyclopedia of animal rights and animal welfare*. Routledge. doi:<https://doi.org/10.4324/9781315062075>

- Bergesen, F. J. (1989). *The effects of pet facilitated therapy on the self-esteem and socialisation of primary school children* [PhD Thesis]. University of Witwatersrand.
- Binngießer, J., Wilhelm, C., & Randler, C. (2013). Attitudes toward animals among German children and adolescents. *Anthrozoös*, 26(3), 325-339. DOI10.2752/175303713X13697429463475
- Boca, G. & Sarachi, S. (2017). *Environmental education and students' perception for sustainability*. Department of Economics, Technical University.
- Bonafos, L., Simonin, D., & Gavinelli, A. (2010). Animal welfare: European legislation and future perspectives. *Journal of Veterinary Medical Education*, 37(1), 26-29. DOI10.3138/jvme.37.1.26
- Broom, D. M. (2010). Cognitive ability and awareness in domestic animals and decisions about obligations to animals. *Applied Animal Behaviour Science*, 126(1-2), 1-11. DOI10.1016/j.applanim.2010.05.001
- Brynjegard, S. (2001). *School gardens: Raising environmental awareness in children*. Routledge.
- Burich, L., & Williams, J. M. (2020). Children's welfare knowledge of and empathy with farm animals: A qualitative study. *Anthrozoös*, 33(2), 301-315. DOI10.1080/08927936.2020.1719769
- Busch, G., Schütz, A., Hölker, S., & Spiller, A. (2022). Is pet ownership associated with values and attitudes towards animals?. *Animal Welfare*, 31(4), 447-454. <https://doi.org/10.1017/awf.2022.45>.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (18. Baskı). Pegem Akademi.
- Calderón-Amor, J., Palma, C., & Gallo, C. (2023). Factors Associated with Children's Humane Attitudes toward Animals. *society & animals*, 32(7-8), 825-842. DOI10.1163/15685306-BJA10151
- Cano, N., Pérez-López, R., & Sevillano, V. (2025). How do we perceive our relations with animals? The predominance of relational nature and physical capacity. *Anthrozoös*, 1-23. DOI10.1080/08927936.2025.2488601
- Carnovale, F., Xiao, J., Shi, B., Arney, D., Descovich, K., and Phillips, C. J. C. (2022). Gender and age effects on public attitudes to, and knowledge of, animal welfare in China. *Animals* 12, 1367. doi: 10.3390/ani12111367.
- Carter, R. & Simmons, B. (2010). *The history and philosophy of environmental education*. Springer.
- Cassels, M. T., White, N., Gee, N. R., & Hughes, C. (2017). One of the family? Measuring young adolescents' relationships with pets and siblings. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 49, 12–20.

- Charmaraman, L., Mueller, M. K., & Richer, A. M. (2020). The role of pet companionship in online and offline social interactions in adolescence. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37, 589-599.
- Collado, E. B., Martín, P. T., & Serena, O. C. (2023). Mapping human–animal interaction studies: A bibliometric analysis. *Anthrozoös*, 36(1), 137-157.
- Covert, A. M., Whiren, A. P., Keith, J., & Nelson, C. (2016). Pets, early adolescents, and families. *Pets and the family*, 8(3/4): 95-108.
- Crawford D. (2020). Animal hoarding and its effects on children: observations from a humane law enforcement professional. *Children Australia*, 45(3), 2230.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. HarperCollins.
- Cunningham, W. P., Cunningham, M. A., & Saigo, B. W. (2001). *Environmental science: A global concern* (Vol. 412). McGraw-Hill.
- Çepel, N. (2003). *Ekolojik sorunlar ve çözümleri*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Aydoğdu Matbaası.
- Çimen, O. & Yılmaz, M. (2014). Dönüşümsel öğrenme kuramına dayalı çevre eğitiminin biyoloji öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik algılarına etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 339-359.
- Demir, E., & Yalçın, H. (2014). Adsorbentler: sınıflandırma, özellikler, kullanım ve öngörüler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2, 70-79.
- Demirkaya, H. (2006). Çevre eğitiminin Türkiye'deki coğrafya programları içerisindeki yeri ve çevre eğitime yönelik yeni yaklaşımlar. *Journal of Social Science*, 16(1): 207-222.
- Dietz, T., Kalof, L. & Stern, P.C. (2002) Gender, values, and environmentalism. *Social Science Quarterly*, 83, 353-364. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.00088>
- Dimitriou, A. (2009). *Environmental education: Environment, sustainability. theoretical and pedagogical approaches*. Focus.
- Disinger, J. F., & Roth, C. E. (1992). Environmental education research news. *The Environmentalist*, 12, 165-168. <https://doi.org/10.1007/BF01267599>
- Ekim, O. (2020). Pandemilerde çocuk ve hayvan ilişkisi. *Turkiye Klinikleri COVID-19*, 1(16), 151-154.
- Endenburg, N., & Baarda, B. (1995). *The role of pets in enhancing human well-being: effects on child development*. The Waltham Book of Human–Animal Interaction, 7-17.
- Enger, E. D., Smith, B.F., & Bockarie, A.T. (2010). *Environmental science: A study of interrelationships* (Vol. 7). McGraw-Hill.

- Erentay, N. (2013). *Okul dışı doğa uygulamalarının 5.sınıf öğrencilerinin fene ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve çevreye yönelik tutumlarına etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=3ji1TiV9TbVBAmn5etISdg&no=PPiCSJiq5fvI0IukO8ByEA>
- Evans, G. W., Otto, S., & Kaiser, F. G. (2018). Childhood origins of young adult environmental behavior. *Psychological science*, 29(5), 679-687.
- Faver, C. A. (2010). School- based humane education as a strategy to prevent violence: Review and recommendations. *Children and Youth Services Review*, 32(3), 365-370. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.10.006>.
- Feinberg, M. E., Brown, L. D., & Kan, M. L. (2012). A Multi-Domain Self-Report Measure of Coparenting. *Parenting, science and practice*, 12(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/15295192.2012.638870>.
- Feliu, O., González-Zamora, A., Riba, D., Sauquet, T., Sánchez-López, S., & Maté, C. (2023). The impact of sanctuary visits on children's knowledge and attitudes toward primate welfare and conservation. *PeerJ*, 11, e15074. DOI10.7717/peerj.15074
- Flogaiti, E. (2006). *Education for environment and sustainability*. Greek Literture.
- Fonseca, M. J., Franco, N. H., Brosseron, F., Tavares, F., Olsson, I. A. S., & Borlido-Santos, J. (2011). Children's attitudes towards animals: evidence from the RODENTIA project. *Journal of Biological Education*, 45(3), 121–128. <https://doi.org/10.1080/00219266.2011.576259>.
- Fonseca, M. J., Taylor, P., & Phillips, C. (2014). Children's attitudes towards animals: evidence from the RODENTIA project. *Anthrozoös*, 27(2), 123–137.
- Fournier, A. K., Berry, T. D., Letson, E., & Chanen, R. (2016). The human–animal interaction scale: Development and evaluation. *Anthrozoös*, 29(3), 455-467. DOI10.1080/08927936.2016.1181372.
- Friedman, E., & Krause-Parello, C. A. (2018). Companion animals and human health: benefits, challenges, and the road ahead for human-animal interaction. *Revue Scientifique et Technique (International Office of Epizootics)*, 37(1), 71-82. DOI10.20506/rst.37.1.2741
- Friedmann, E., & Tsai, C. (2006). The animal- human bond: Health and wellness. In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on animal assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (2nd ed.,). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012369484-3/50005-0>.
- Ganzleben, C., & Kazmierczak, A. (2020). Leaving no one behind–understanding environmental inequality in Europe. *Environmental Health*, 19(1), 57. <https://doi.org/10.1186/s12940-020-00600-2>.

- Gee, N. R., & Galik, E. (2019). Future directions for research on human–animal interaction in an aging population. *Anthrozoös*, 32(2), 283-291. DOI10.1080/08927936.2019.1569909
- Giraudet, C. S., Liu, K., McElligott, A. G., & Cobb, M. (2022). Are children and dogs best friends? A scoping review to explore the positive and negative effects of child-dog interactions. *PeerJ*, 10, e14532. DOI10.7717/peerj.14532
- Glanville, C. R., Hemsworth, P. H., & Coleman, G. J. (2020). Conceptualising dog owner motivations: The pet care competency model and role of “duty of care”. *Animal Welfare*, 29(3), 271–284.
- Glanville, C., Abraham, C., & Coleman, G. (2020). Human Behaviour Change Interventions in Animal Care and Interactive Settings: A Review and Framework For Design and Evaluation. *Animals*, 10(12), 2333.
- Goldstein, T., & Rusu, A. S. (2018). Nature-Oriented activities in kindergarten: literature review of the effects of children animal interaction. the european proceedings of social & behavioural sciences. (ERD 2019) The 7th Education, Reflection, Development International Conference. 678-684. ISSN: 2357-1330, UK.: Future Academy
- Gough, A. (2016). The emergence of Environmental Education: a ‘history’ of the field. *International Handbook of Research on Environmental Education* (pp.13-22).
- Görmez, K. (2020). *Çevre sorunları* (5. Baskı). Nobel Yayınevi.
- Gözün Kahraman, Ö., Korkut, A., & Özçetin, E. (2023). Evcil Hayvan Sahibi Olmanın Çocukların Psikolojik İyi Oluşları Üzerine Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(3), 966-982.
- Grandgeorge, M., Dubois, E., Alavi, Z., Bourreau, Y., & Hausberger, M. (2019). Do animals perceive human developmental disabilities? guinea pigs’ behaviour with children with autism spectrum disorders and children with typical development. A pilot study. *Animals*, 9(8), 522.
- Gül, Ş., & Özay Köse, E. (2019). Lise öğrencilerinin hayvanlara muameleye yönelik tutumları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 228-240.
- Gürpınar E, (1998). *Çevre sorunları* (4. Baskı.). Der Yayınları.
- Halbreich, E. D., Callina, K., King, E. K., & Mueller, M. K. (2023). Companion animals and profiles of peer social behavior in adolescence. *Journal of Adolescence*, 95(6), 1152-1167. DOI10.1002/jad.12183
- Härtel, T., Vanhöfen, J., Großmann, N., & Randler, C. (2025). Unlocking biodiversity awareness: influential factors on bird species knowledge and the links with environmental attitudes and connectedness to nature. *International Journal of Science Education, Part B*, 15(2), 288-303. <https://doi.org/10.1080/21548455.2024.2381840>

- Hawkins, R. D., & Williams, J. M. (2016). Children's beliefs about animal minds (Child-BAM): Associations with positive and negative child-animal interactions. *Anthrozoös*, 29(3), 503-519.
- Hawkins, R. D., & Williams, J. M. (2017). Childhood attachment to pets: Associations between pet attachment, attitudes to animals, compassion, and humane behaviour. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(5), 490. <https://doi.org/10.3390/ijerph14050490>.
- Hawkins, R. D., Scottish Society for the Prevention of Cruelty to Animals, & Williams, J. M. (2020). Children's attitudes towards animal cruelty: Exploration of predictors and socio-demographic variations. *Psychology, Crime & Law*, 26(3), 226-247. DOI10.1080/1068316X.2019.1652747
- Hirschenhauser, K., Meichel, Y., Schmalzer, S., & Beetz, A. M. (2017). Children love their pets: Do relationships between children and pets co-vary with taxonomic order, gender, and age?. *Anthrozoös*, 30(3), 441-456. <https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1357882>
- Howard, L., & Vick, S. J. (2010). Does it bite? The role of stimuli characteristics on preschoolers' interactions with robots, insects and a dog. *Anthrozoös*, 23(4), 397-413. DOI10.2752/175303710X12750451259499
- Iqbal, U., Williams, J. M., & Knoll, M. (2025). Children's comfort from pets during the COVID-19 pandemic: The roles of attachment and children's treatment of pets. *Anthrozoös*, 1-19. DOI10.1080/08927936.2025.2469399
- Jerger, A. D., Acker, M., Gibson, S., & Young, A. M. (2022). Impact of animal programming on children's attitudes toward local wildlife. *Zoo Biology*, 41(5), 469-478. <https://doi.org/10.1002/zoo.21702>
- Kahn, P.H., Jr., Saunders, C.D., Severson, R.L., Myers, O.E., Jr., & Gill, B.T. (2008). Moral and fearful affiliations with the animal world: Children's conceptions of bats. *Anthrozoös*, 21, 375-386.
- Karakuş, U., & Keçe, M. (2012). Türk atasözlerinde doğal çevre algısı ve çevre eğitimi açısından önemi. *Zeitschrift für die welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 131-145.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Knight, S., Vrij, A., Cherryman, J., & Nunkoosing, K. (2004). Attitudes towards animal use and belief in animal mind. *Anthrozoös*, 17(1), 43-62. <https://doi.org/10.2752/089279304786991945>
- Kolobe, T. H. (2004). Childrearing practices and developmental expectations for Mexican-American mothers and the developmental status of their infants. *Physical Therapy*, 84(5), 439-453. DOI10.1093/ptj/84.5.439

- Kopnina, H., & Cherniak, B. (2015). Cultivating a value for non-human interests through the convergence of animal welfare, animal rights, and deep ecology in environmental education. *Education Sciences*, 5(4), 363-379.
- Kos, M., Jerman, J., & Torkar, G. (2023). Preschool children's attitude toward some unpopular animals and formation of a positive attitude toward them through hands-on activities. *Journal of Biological Education*, 57(1), 83-100. <https://doi.org/10.1080/00219266.2021.1877779>
- Kramer, L., & Conger, K. J. (2009). What we learn from our sisters and brothers: for better or for worse. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 9(126), 1-12. <https://doi.org/10.1002/cd.253>
- Kumar De, A. (2004). *Environmental education*. New Age International.
- Langhans, K. E., Echeverri, A., Xu, M., Callahan, M., Palmeri, M. L., Nguyen, O., ... & Daily, G. C. (2025). Urban community gardens foster positive human-avian interactions across an income gradient in San Francisco. *Landscape and Urban Planning*, 261, 105391. DOI10.1016/j.landurbplan.2025.105391
- Lee, K. K., Miller, M. R., & Shah, A. S. V. (2018). Air Pollution and Stroke. *Journal of stroke*, 20(1), 2-11. <https://doi.org/10.5853/jos.2017.02894>
- Lee, P. C. (2012). The human child's nature orientation. *Child Development Perspectives*, 6(2), 193-198. DOI10.1111/j.1750-8606.2012.00232.x
- Liang, F. (2015). Current problems and solutions of ecological education in Taiwan, *The Journal of Educational Science*, 14(2), 71-105.
- Linardakis, M. (2025). Presence of animals in primary school and preschool classrooms: Teachers' preferences through discrete choice models. *Anthrozoös*, 38(3), 505-526. doi10.1080/08927936.2025.2482330
- Longobardi, C., & Badenes-Ribera, L. (2019). The relationship between animal cruelty in children and adolescent and interpersonal violence: A systematic review. *Aggression and violent behavior*, 46, 201-211.
- Loyd, D. D., King, E. G., & Thompson, J. J. (2021). Goats in schools: parental attitudes and perceived benefits. *Anthrozoös*, 34(1), 139-155. DOI10.1080/08927936.2021.1874114
- Marsa-Sambola, F., Muldoon, J., Williams, J., Lawrence, A., Connor, M., & Currie, C. (2016). The short attachment to pets scale (SAPS) for children and young people: Development, psychometric qualities and demographic and health associations. *Child Indicators Research*, 9, 111-131. DOI10.1007/s12187-015-9303-9
- McCardle, P., McCune, S., Esposito, L., Maholmes, V., Freund, L., & Griffin, J. A. (2011). *Afterword: An agenda for future research. How animals affect us: Examining the influences of human-animal interaction on child development and human health*, (pp. 193-202). American Psychological Association.

- McClaskey, B. (2019). Companion Animals and Their Impact on Human Lives. *The Midwest Quarterly*, 60(3), 335.
- McDonald, S. E., Cody, A. M., Booth, L. J., Peers, J. R., O'Connor Luce, C., Williams, J. H., & Ascione, F. R. (2018). Animal cruelty among children in violent households: Children's explanations of their behavior. *Journal of Family Violence*, 33(7), 469-480. DOI10.1007/s10896-018-9970-7
- Menor-Campos, D. J., Hawkins, R., & Williams, J. M. (2019). Attitudes toward animals among Spanish primary school children. *Anthrozoös*, 32(6), 797-812. <https://doi.org/10.1080/08927936.2019.1673055>
- Mihelič Oražem, V., & Tomažič, I. (2025). Assessing pupils' knowledge and attitudes towards Eurasian lynx (*Lynx lynx*) for future conservation actions. *European journal of wildlife research*, 71(3), 1-15. DOI10.1007/s10344-025-01940-5
- Miller, L. C., Joshi, N., Lohani, M., Rogers, B., Mahato, S., Ghosh, S., & Webb, P. (2017). Women's education level amplifies the effects of a livelihoods-based intervention on household wealth, child diet, and child growth in rural Nepal. *International journal for equity in health*, 16, 1-17. DOI10.1186/s12939-017-0681-0
- Milton, B., Cleveland, E. & Bennett-Gates, D. (1995). Changing perceptions of nature, self and others: A report on a park/school program. *Journal of Environmental Education*, 26(3), 32-42.
- Mota-Rojas, D., Monsalve, S., Lezama-García, K., Mora-Medina, P., Domínguez-Oliva, A., Ramírez-Necoechea, R., & Garcia, R. C. M. (2022). Animal Abuse as an Indicator of Domestic Violence: One Health, One Welfare Approach. *Animals: an open access journal from MDPI*, 12(8), 977. <https://doi.org/10.3390/ani12080977>.
- Mueller, M. K. (2014). Human-animal interaction as a context for positive youth development: A relational developmental systems approach to constructing human-animal interaction theory and research. *Human Development*, 57(1), 5-25.
- Mueller, M. K. (2014). The relationship between types of human-animal interaction and attitudes about animals: An exploratory study. *Anthrozoös*, 27(2), 295-308. DOI10.2752/175303714X13903827487728
- Muldoon, J. C., & Williams, J. M. (2021). The challenges and future development of animal welfare education in the UK. *Animal Welfare*, 30(2), 197-209. DOI10.7120/09627286.30.2.197
- Muldoon, J. C., Williams, J. M., & Lawrence, A. (2016). Exploring children's perspectives on the welfare needs of pet animals. *Anthrozoös*, 29(3), 357-375. DOI10.1080/08927936.2016.1181359

- Neldner, K., & Wilks, M. (2022). How do children value animals? A developmental review. *PHAIR. Psychology of Human-Animal Intergroup Relations*, 1. <https://doi.org/10.5964/phair.9907>
- Neuman, L. W. (2007). *Basics of social research qualitative and quantitative approaches*. Pearson Education.
- Nkwetisama, C. M. (2011). EFL/ESL and Environmental Education: Towards an Eco-Applied Linguistic Awareness in Cameroon. *World Journal of Education*, 1(1), 110-118.
- Noor, N. H. M., Zaini, S. M., Pudir, S., & Sidek, M. S. J. (2024). Environmental Sustainability: Mediating Effect of Environmental Knowledge for Pro-Environmental Behaviour. *Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management*, 8(1), 230-248. DOI10.28992/ijSAM.v8i1.853
- Olatunji, B. O., & Viar-Paxton, M. (2020). Effects of "Dirty" Information on Disgust Responding to an Unknown Animal in Children: The Moderating Role of Maternal Disgust Proneness. *Behavior Therapy*, 51(4), 634-645
- Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim, *Education and Science*, 32(145), 23-39.
- Özdemir, O. (2018). *Ekolojik okuryazarlık ve çevre eğitimi*. Pegem Atıf İndeksi.
- Pearce, H., Hudders, L., Van de Sompel, D., & Cauberghe, V. (2021). Motivating children to become green kids: The role of victim framing, moral emotions, and responsibility on children's pro-environmental behavioral intent. *Environmental Communication*, 15(7), 969-985.
- Peker, R., & Ceylan, S. (2020). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(TBMM 100. YIL Özel Sayısı), 60-90. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.747762>.
- Pendik Belediyesi. (2015). *Veteriner işleri birimi faaliyetleri*. Retrieved Ağustos 4, from <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/cevre-koruma-ve-kontrol-mudurlugu%7Cveteriner-isleri-birimi>
- Pendik Belediyesi. (2025). *Sahipsiz sokak hayvanı tedavisi*. Retrieved Ağustos 4, from <https://www.pendik.bel.tr/sayfa/detay/sahipsiz-sokak-hayvani-tedavisi>
- Pendik Belediyesi. (n.d.). Neşeli *patiler köpek eğitim parkı*. Retrieved Ağustos 4, from <https://www.pendik.bel.tr/yer/detay/neseli-patiler-kopek-egitim-parki#ad-image-0>
- Penkunas, M. J., & Coss, R. G. (2013). A comparison of rural and urban Indian children's visual detection of threatening and nonthreatening animals. *Developmental science*, 16(3), 463-475. DOI10.1111/desc.12043

- Poresky, R. H., Hendrix, C., Mosier, J. E., & Samuelson, M. L. (1988). Young children's companion animal bonding and adults' pet attitudes: a retrospective study. *Psychological reports*, 62(2), 419–425.
- Prokop, P., Kubiato, M., & Fančovičová, J. (2008). Slovakian pupils' knowledge of, and attitudes toward, birds. *Anthrozoös*, 21(3), 221-235.
- Randler, C., Ballouard, J. M., Bonnet, X., Chandrakar, P., Pati, A. K., Medina-Jerez, W., ... & Sahu, S. (2021). Attitudes toward animal welfare among adolescents from Colombia, France, Germany, and India. *Anthrozoös*, 34(3), 359-374. <https://doi.org/10.1080/08927936.2021.1898212>
- Ravi, S. S. (2019). *Environmental education*. Atlantic Publisher.
- Reddy, R. B., Echelbarger, M., Toomajian, N., Hammond, T., & Wellman, H. M. (2023). *Do children help dogs spontaneously?*. Human-Animal Interactions. 0001. DOI10.1079/hai.2023.0001
- Robinson, I. (Ed.). (2013). *The Waltham book of human-animal interaction: Benefits and responsibilities of pet ownership*. Elsevier.
- Rodriguez, K. E., Herzog, H., & Gee, N. R. (2021). Variability in human-animal interaction research. *Frontiers in Veterinary Science*, 7, 619600. DOI10.3389/fvets.2020.619600
- Rodriguez-Eugenio, N., McLaughlin, M. & Pennock, D. (2018) *Soil pollution: A hidden reality*. FAO.
- Rosa, E. M., & Tudge, J. (2013). Urie Bronfenbrenner's theory of human development: Its evolution from ecology to bioecology. *Journal of family theory & review*, 5(4), 243-258. DOI10.1111/jftr.12022
- Roze, E., Meijer, L., Van Braeckel, K. N., Ruiter, S. A., Bruggink, J. L., & Bos, A. F. (2010). Developmental trajectories from birth to school age in healthy term-born children. *Pediatrics*, 126(5), e1134-e1142. DOI10.1542/peds.2010-0698
- Santra, A. K. (2008). *Handbook on wild and zoo animals*. International Book Distributing.
- Saylan, C., & Blumstein, D. (2011). *The failure of environmental education (and how we can fix it)*. Univ of California press.
- Schuttler, S. G., Stevenson, K., Kays, R., & Dunn, R. R. (2019). Children's attitudes towards animals are similar across suburban, exurban, and rural areas. *PeerJ*, 7, e7328. DOI10.7717/peerj.7328
- Sevinç, V. (2009). *Eğitim fakülteleri için genel çevre bilimi*, Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.
- Singh, Y. K. (2006). *Environmental science*. New Age International.

- Slobodskaya, H. R., & Kornienko, O. S. (2021). Age and gender differences in personality traits from early childhood through adolescence. *Journal of Personality*, 89(5), 933–950. <https://doi.org/10.1111/jopy.12624>
- Sobko, T., Jia, Z., & Brown, G. (2018). Measuring connectedness to nature in preschool children in an urban setting and its relation to psychological functioning. *PloS one*, 13(11), e0207057
- Stevenson, R. B. (2007). Schooling and environmental education: Contradictions in purpose and practice. *Environmental education research*, 13(2), 139-153.
- Suminar, J. R., Hafiar, H., Amin, K., & Prastowo, A. A. (2024). Predicting Pro-Environmental Behavior among Generation Z in Indonesia: the role of family norms and exposure to social media information. *Frontiers in Communication*, 9, 1461609. DOI10.3389/fcomm.2024.1461609
- Suna, A. H. (2019). Türkiye’de Yaşayan Evcil Hayvan Sahiplerinin Bütüncül Psikoterapi Perspektifinden Analizi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 2(3), 131-153.
- Şahin, K. (2021) *Çevre eğitimi ve türkiye’deki ilköğretim okullarının çevre eğitime ilişkin müfredatlarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Şimşekli, Y. (2001). The evolution of the activities done in the schools which have been chosen for the project of “applied environmental training” in bursa on the terms of the contribution of the school administrator and the charged teachers. *Uludağ University, Journal of Faculty of Educational*. XIV(1),73-84.
- Tight, M.(2012). *Key Concepts in Adult Education and Training*. (2nd ed.). Routledge.
- Türkmen, F. (2012). Türk kültüründe tarihi gelişim içinde hayvan ve bitkilerin" ölçü birimi" olarak kullanılması hakkında. *Milli Folklor*, 24(95).96-102
- Unesco. (2009). *The united nations world water development report 3: water in a changing world*. UNESCO.
- Uysal, İ., & Kılıç, A. (2022). Normal dağılım ikilemi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(1), 220-248.
- Walker, J. K., McGrath, N., Nilsson, D. L., Waran, N. K., & Phillips, C. J. (2014). The role of gender in public perception of whether animals can experience grief and other emotions. *Anthrozoös*, 27(2), 251-266.
- Wensley, S. P. (2008). Animal welfare and the human–animal bond: Considerations for veterinary faculty, students, and practitioners. *Journal of Veterinary Medical Education*, 35(4), 532-539. doi10.3138/jvme.35.4.532

- Wilson, R. A. (1993) The importance of environmental education at the early childhood level. *International Journal of Environmental Education and Information*, 12, 15-24.
- Wishon, P. M. (1987). An examination of childhood-companion animal interactions in facilitating physical, emotional and social well-being. *Early Child Development and Care*, 29(4), 417-433.
- Xu, J., & Jiang, A. (2022). Effects of nature contact on children's willingness to conserve animals under rapid urbanization. *Global Ecology and Conservation*, 38, e02278. DOI10.1016/j.gecco.2022.e02278
- Yamanashi, Y., Ikkatai, Y., Honjo, M., Tokuyama, N., Akami, R., Wilson, D. A., & Buchanan-Smith, H. M. (2025). A comparison of attitudes towards animal welfare between British and Japanese zoo visitors: Where and when do cultural differences diverge?. *PloS one*, 20(4), e0320241.
- Yerbury, R. M., & Lukey, S. J. (2021). Human–animal interactions: Expressions of wellbeing through a “nature language”. *Animals*, 11(4), 950.
- Yıldız, S. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme sorunu: Nicel ve nitel paradigmalardan örnekleme kuramına bütüncül bir bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, (11), 421-442.
- Yorke, J. (2010). The significance of human–animal relationships as modulators of trauma effects in children: A developmental neurobiological perspective. *Early Child Development and Care*, 180(5), 559-570.
- Zhang, Y., Yan, F., Li, S., Wang, Y., & Ma, Y. (2021). Effectiveness of animal-assisted therapy on pain in children: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Nursing Sciences*, 8(1), 30-37.

Ek-2. Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Havva Nur ÇELİK tarafından yürütülen "Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Çalışmaya katılım durumunda herhangi bir ücret talep edilmeyecektir. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Bu araştırmada çocukların hayvanlara yönelik davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır.
- Araştırmanın İçeriği: Araştırma çocukların hayvanlara yönelik davranışları konusunu içermektedir.
- Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması
- Araştırma Uygulamasının Öngörülen Süresi (2024 Eylül- 2025 Haziran): 20 dakika
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 350
- Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): İstanbul Pendik İlçesinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığına Devlet İlkokul ve Ortaokulları

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:

İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Havva Nur ÇELİK

İmzası:

AYBU ETİK Form

Ek-3. Genel Bilgi Formu

Genel Bilgi Formu

Bu çalışma “Çocukların Hayvanlara Yönelik Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezim kapsamında planlanmıştır.

Sevgili Çocuklar,

Size verilen bilgi formundaki soruları yanıtlarken samimi olmanızı rica ediyoruz. Cevaplarınız araştırma amacı ile kullanılacağı için tüm soruları cevaplamanız çok önemlidir. Çalışmaya katılarak verdiğiniz destekten dolayı çok teşekkür ederiz.

Araştırmacı: Havva Nur ÇELİK

1. Sınıf- şube: _____

2.Cinsiyet:

☐ Kız ☐ Erkek

3. Kaç kardeşsiniz?

☐ Tek çocuk

☐ İki kardeş

☐ Üç veya daha fazla kardeş

4. Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz?

☐ İlk çocuk

☐ Ortanca veya ortancalardan biri

☐ Son çocuk

5. Annenizin eğitim durumu. Lütfen annenizin en son bitirdiği okulu işaretleyiniz.

☐ 1. Okuma yazma bilmiyor

☐ 2. Eğitimi yok ama okuma yazma biliyor (Herhangi bir dilde)

☐ 3. İlkokul mezunu

☐ 4. Ortaokul mezunu

☐ 5. Lise mezunu

☐6. Önlisans mezunu

☐7. Üniversite mezunu

☐8. Yüksek Lisans ve üstü

6. Babanızın eğitim durumu. Lütfen babanızın en son bitirdiği okulu işaretleyiniz.

☐1. Okuma yazma bilmiyor

☐2. Eğitimi yok ama okuma yazma biliyor (Herhangi bir dilde)

☐3. İlkokul mezunu

☐4. Ortaokul mezunu

☐5. Lise mezunu

☐6. Önlisans mezunu

☐7. Üniversite mezunu

☐8. Yüksek Lisans ve üstü

7. Annenizin çalışma durumu:

☐ Çalışıyor

☐ Çalışmıyor

Diğer: _____

8. Babanızın çalışma durumu:

☐ Çalışıyor

☐ Çalışmıyor

Diğer: _____

9. Evcil hayvana sahip misiniz?

☐ Evet

☐ Hayır

Ek-4. Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği

HAYVANLARA YÖNELİK DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

Sevgili Çocuklar,

Size verilen anketteki soruları yanıtlarken samimi olmanızı rica ediyoruz.

Cevaplarınız araştırma amacı ile kullanılacağı için tüm soruları cevaplamanız çok önemlidir. Çalışmaya katılarak verdiğiniz destekten dolayı çok teşekkür ederiz.

HAYVANLARA YÖNELİK DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ					
Maddeler	Çok sık yaptım	Sıklıkla yaptım	Ara sıra yaptım	Çok az yaptım	Hiç Yapmadım
Hayvanlarla ilgili yayınları (dergi, gazete, online dergi, internet sitesi, video sitesi) sürekli takip ederim.					
Kuşları korumak için yere sakız atalarını uyarırım.					
Hayvanlarla ilgili konuşmalara seveerek katılıyorum.					
Sokak hayvanlarına düzenli olarak yemek vermesi için ailemle konuşurum.					
Hayvan barınaklarını ziyaret ederim.					
Hayvanlarla ilgili önemli bir konu olduğunda büyüklerime haber veririm.					
Yazları kapının önüne hayvanlar için bir kap su koyarım.					
Artan yiyeceklerimi sokaktaki hayvanlarla paylaşıyorum.					
Sokak hayvanlarının bakımında görev alırım.					
Sokak hayvanlarının bakımını üstlenirim.					
Harçlıklarımın bir kısmını sokak hayvanlarına mama almak için harcarım.					